

statens planverk

publikation nr 37

BETECKNINGAR - BESTÄMMELSER

Anvisningar för upprättande av detaljplaneförslag

Statens planverk
The National Board of Urban Planning
La Direction Nationale de l'Urbanisme
Das Reichsamt für Städteplanung und
Bauwesen

Lokaler: Kungsholms hamnplan 3 och
Hantverkargatan 29 (Tekniska byrån)
Postadress: Box 22027, 104 22 Sthlm
Telefon: 08/54 09 40
Postgironr: 59872

The regulations concerning descriptions on the concerning maps and stipulation proposals for detailed plans published in 1950 by the Byggnadsstyrelsen (the National Board of Building and Planning) have expired from the shops. Entirely revised regulations are necessary with regard to the changed conditions for the contents of the plans, alterations in laws, new techniques of reproduction etc. This work has started within the Statens Planverk (The National Board of Urban Planning) but has appeared to be both extensive and time-demanding.

As national and community organs, consulting firms, educational institutions etc immediately need regulations a revision has been made while waiting for a more necessary adaptation.

The regulations are intended to bring about unitary descriptions and stipulations for town- and building plans.

The descriptions on the maps are consisting of lines, letters, figures and area descriptions. The descriptions are intended to be made in blackdrawing with exception of certain area descriptions which can be made alternatively in colours (according to appendix 1) or in blackdrawing, so called hatching.

Proposals to the wording of the stipulations which are enclosed (appendix 2) are intended to serve as a guidance for authors of plans and authorities. The appendix is a list of the most frequent stipulations.

BETECKNINGAR - BESTÄMMELSER

Anvisningar för upprättande av detaljplaneförslag

Revidering 1970

ROTOBECKMAN 1970

FÖRORD

Byggnadsstyrelsens år 1949 upprättade anvisningar angående beteckningar på plankartor m m samt bestämmelser till detaljplaneförslag, publikation 1950:2, har utgått ur handeln. Helt omarbetade anvisningar krävs med hänsyn till ändrade förutsättningar för planernas innehåll, ändrad reproduktionsteknik etc. Arbetet härmed, som har påbörjats inom statens planverk, har visat sig bli både omfattande och tidskrävande.

Då statliga och kommunala organ, konsulter, undervisningsanstalter etc. är i omedelbart behov av anvisningar har i avvaktan på den mer genomgripande överarbetningen föreliggande revidering av 1949 års anvisningar vidtagits. Endast nödvändig anpassning till rådande förhållanden har företagits då det här gäller ett provisorium med kort varaktighet. De följer i princip samma uppläggning som 1949 års anvisningar.

Anvisningarna har samordnats med planverkets publikation nr 29 "Handläggning av plan- och byggnadsärenden".

Arbetet har utförts av en grupp bestående av representanter från centrala planverket samt länsarkitekterna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs och Västerbottens län.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Avdelning I

BETECKNINGAR

	Sid
INLEDNING	9
GRUNDKARTA	9
STADSPLANEKARTA	10
Gränsbeteckningar	11
Områdesbeteckningar	13
Allmän plats	14
Byggnadskvarter	14
Specialområden	16
Övriga beteckningar	21
BYGGNADSPANEKARTA	23
Gränsbeteckningar	23
Områdesbeteckningar	24
Övriga beteckningar	24
KARTAS MATERIAL OCH UTFÖRANDE	25
Kartas material	25
Kartas utförande med hänsyn till reproduktion	25

BESTÄMMELSER

STADSPLAN	27
1 § STADSPLANEOMRÅDETS ANVÄNDNING	28
1 mom. byggnadskvarter	30
Område för allmänt ändamål	30
Område för bostadsändamål	31
Område för bostads- och handelsändamål	33
Område för handelsändamål	34
Områden för industriändamål och småindustri- ändamål	34
Område för bostads- och småindustriändamål	35
Område för garageändamål	35
Område för upplagsändamål	36
Område för handelsträdgårdsändamål	36
Område för koloniträdgårdsändamål	37
Område för samlingslokaler	37
Område för centrumanläggning	37
Kulturresevat	38
2 mom. specialområden	39
Område för trafikändamål	39
Område för hamnändamål	39
Område för järnvägsändamål	40
Område för luftfartsändamål	40
Område för kanaltrafikändamål	41
Fritidsområde	41
Friluftsbad	41
Folkpark	42
Område för idrottsändamål	42
Område för begravningsändamål	43
Högspänningsledning	43
Transformatorstation	44
Vattenområde	44

2 §. MARK SOM ICKE ELLER I ENDAST MINDRE OMFATTNING FÅR BEBYGGAS	45
Mark som icke får bebyggas	45
Mark för uthus och dyl.	46
Mark som icke eller endast undantagsvis får bebyggas	46
Överbyggd gård och annan terrassbyggnad	46
Mark för byggnad under markplanet	46
3 §. SÄRSKILDA FÖRESKRIFTER ANGÅENDE OMRÅ- DEN FÖR LEDNINGAR OCH FÖR ALLMÄN TRAFIK	47
Mark tillgänglig för underjordiska ledningar	47
Järnvägsmark tillgänglig för allmän gångtrafik respektive allmän gatutrafik	48
Vattenområde tillgängligt för allmän gatutrafik	48
Kvartersmark tillgänglig för allmän gångtrafik	48
4 §. BYGGNADSSÄTT	50
Sammanbyggda hus	51
Fristående eller kopplade hus	52
Fristående hus	52
5 §. TOMTS STORLEK	52
6 §. BYGGNADS LÄGE	53
7 §. DEL AV TOMT SOM FÅR BEBYGGAS OCH ANTAL BYGGNADER PÅ TOMT	54
8 §. VÅNINGANTAL	55
9 §. BYGGNADS HÖJD	56
10 §. TAKLUTNING	60
11 §. ANTAL LÄGENHETER	60
12 §. UTFARTSFÖRBUD	61
13 §. ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER	63

Bilaga 1

BETECKNINGAR

STADSPLANEKARTA	65
Gränsbeteckningar	65
Områdesbeteckningar	65
Övriga beteckningar	67
BYGGNADSPLANEKARTA	68
Gränsbeteckningar	68
Områdesbeteckningar	69
Övriga beteckningar	69

Bilaga 2

Sammanställning av vanligt förekommande stadsplanebestämmelser	71
---	----

Vissa förkortningar

BL = byggnadslagen den 30 juni 1947

BS = byggnadsstadgan den 30 december 1959

SFS = svensk författningssamling

Avdelning I

BETECKNINGAR

INLEDNING

Anvisningarna i denna avdelning avser att åstadkomma enhetliga beteckningar för stads- och byggnadsplaner samt att i övrigt tjäna till ledning vid plankartors upprättande. För att önskvärd enhetlighet skall uppnås för planförslag bör dessa anvisningar i möjligaste mån följas.

Kartbeteckningarna utgörs av linjer, bokstäver, siffror och ytbeteckningar. Beteckningarna är avsedda att utföras i svartritning med undantag av vissa slags ytbeteckningar, vilka kan utföras alternativt i färger och i svartritning, s k streckmanér (skraffering).

Vid anvisningarnas utarbetande har eftersträfvats sådana beteckningar som ger kartorna största möjliga reda och åskådlighet samt att inskränka linjebeteckningarna till endast det antal som är nödvändigt med hänsyn till kartornas egenskaper att vara rättsliga dokument.

Beteckningarna, som är angivna på bilaga 1 och avser stadsplanekarta och byggnadsplanekarta, är framställda i sådan skala, att de är direkt användbara för såväl kartor i skala 1:1000 som för kartor i skala 1:2000.

GRUNDKARTA

Enligt 15 § BS skall förslag till stadsplan eller byggnadsplan upprättas på grundval av en för ändamålet avsedd karta över det område som berörs av förslaget. Sådan karta benämnes grundkarta.

Enligt 76 § 1 mom BS ankommer på lantmäteristyrelsen att meddela närmare föreskrifter angående grundkarta. Kungl. Maj:t har den 5 juni 1969 fastställt av lantmäteristyrelsen utarbetade förslag till ändring av föreskrifter angående grundkarta till stadsplan eller byggnadsplan samt fastighetsförteckning till stadsplan, byggnadsplan eller generalplan. (LMS meddelande nr 2:1970).

Med hänsyn till noggrannhetskrav och innehåll har 4 olika standardklasser uppställts för grundkartor. Beträffande val av standardklass liksom övriga frågor rörande grundkarta hänvisas till lantmäteristyrelsens föreskrifter.

I planverkets publikation nr 29 1970 "Handläggning av plan- och byggnadsärenden" har angetts olika förfaringssätt vid användningen av grundkarta för detaljplaner liksom även fordringar på grundkartas aktualitet.

STADSPLANEKARTA

Stadsplanekarta skall vara utförd enligt 12 § 2 mom BS. Därutöver bör iakttas att kartan skall vara försedd med rubrik, skala, norrstreck och beteckningsförklaringar. Rubriken skall formuleras så att planområdets omfattning klargöres entydigt. Av rubriken skall vidare framgå huruvida avses ny plan, ändring av plan, upphävande av plan eller kombinationer av dessa. Beträffande kartmaterialets kvalitet och formella krav i övrigt hänvisas till planverkets anvisningar (publikation nr 29 1970).

Kartbilden bör om möjligt orienteras i nordsydlig riktning. Det är angeläget att kartformatet anpassas till de standardiserade formatens A-serie. Format större än A1 (594 x 841 mm) och mindre än A3 (297 x 420 mm) bör av bl a arkiveringsskäl ej förekomma.

Beteckningsförklaringarna bör uppta samtliga på kartan förekommande linje-, bokstavs-, siffer- och ytbeteckningar samt redovisa såväl de från grundkartan hämtade befintliga förhållandena som förslaget avsikt. De bör på kartan införas under rubrik "Beteckningar" samt ange betydelsen av varje beteckning för sig. Det ligger i sakens natur att förslaget avsikt rörande varje särskilt markområdes huvudsakliga användningssätt skall kunna tydas direkt av kartan och det är därför icke lämpligt att respektive områdens beteckningar summariskt förklaras med uppgiften "beteckningar hänvisande till stadsplanebestämmelserna".

Beteckningsförklaringarna för planförslaget kan lämpligen utföras med ledning av Bilaga 1 vid vars uppgörande särskilt

iakttagits föreskriften i 12 § 2 mom BS, att kartan skall tydligt ange gränserna för planen samt för de markområden som skall användas till byggnadskvarter, till gata, torg, park eller annan allmän plats eller till specialområdet.

Gränsbeteckningar

Stadsplanegräns.

Stadsplanegräns är avsedd att begränsa det område som omfattas av planförslaget. Kartan blir i regel mest åskådlig då sådan gränslinje anges i sitt verkliga läge. Om tydligheten så skulle kräva kan genom särskild markering stadsplaneområdets begränsning istället åskådliggöras med gränslinje belägen på visst avstånd, lämpligen 3 meter, utanför planområdets verkliga gräns. Därvid skall noga tillses att denna anordning konsekvent genomförs utmed planområdets samtliga gränser och att avståndsmåttet i meter utsätts i beteckningsförklaringarna.

Gräns för upphävande av stadsplan.

Gräns för upphävande av stadsplan används för att begränsa det område inom vilket stadsplan avses att upphävas.

Gällande områdes- och bestämmelsegräns.

Gällande områdes- och bestämmelsegräns återfinns bland grundkartans beteckningar. Där i förslag till ändring av stadsplan sådan gränslinje avses att utgå, utmärks detta genom att gränslinjen överkorsas.

De följande gränsbeteckningarna avser gränser, vilka tillkommer genom stadsplaneförslaget. Med hänsyn till kartans rubrik behöver detta inte särskilt utsägas i beteckningsförklaringarna.

Gatu-, kvarters- och annan områdesgräns.

Gatu-, kvarters- och annan områdesgräns är avsedd att till gränserna ange de i 25 § BL nämnda för olika ändamål avsedda områden som ingår i planen, nämligen gator, torg, parker och andra allmänna platser, byggnadskvarter samt specialområden. Denna gränsbeteckning kommer således alltid att användas för begränsning av byggnadskvarter och specialområden, såväl inbördes som gentemot gata eller annan allmän plats.

Denna gränslinje bör även användas för att åtskilja för olika ändamål avsedda områden inom ett och samma byggnadskvarter, såsom t ex för att skilja område för allmänna byggnader

från område för bostadsändamål eller område för bostadsändamål från område för industriändamål. En sådan avgränsning på stadsplanekartan utgör i berörda fall en anvisning för den blivande tomtindelningen. Om ett kvarter avses att omfatta dels ett område för allmänna byggnader och dels ett område för enskilt bebyggande och om de för bebyggande avsedda delarna av respektive områden åtskiljs av en byggnadsfri zon, är det även med hänsyn till samhällets lösningsrätt och lösningsplikt behövt att stadsplanen anger var inom den byggnadsfria zonen gränsen mellan de olika användningssätten är avsedd att ligga.

Om behov finns att i stadsplanen genom fastställelse fixera gränser mellan olika slag av allmänna platser, t ex då man genom en parkremsa avser att avstänga en gata, används här ifrågakarande gränsbeteckning.

I åtskilliga fall då park eller plantering gränsar till gata eller torg, t ex då en gatutrafikled avses att sträcka sig genom eller tangera ett större parkområde, kan det däremot vara önskvärt att stadsplanen medger sådana mindre gränsavvikelser, som icke vid planens uppgörande kan förutses men senare påkallas i samband med gatans utförande eller breddning. I dylika fall kan gränsen utmärkas med sådan linje som återfinns vid beteckningen "Gränslinjer ej avsedda att fastställas".

Särskild beteckning på områdesgräns.

Särskild beteckning på områdesgräns kan användas då i visst fall sådan beteckning behöver åberopas i stadsplanebestämmelserna, t ex bestämmelser avseende förhindrande av utfart eller annan utgång mot gata.

Bestämmelsegräns.

Bestämmelsegräns är avsedd att inom för visst ändamål avsett område inbördes skilja delar med olika stadsplanebestämmelser. Sådan gränslinje behövs t ex för att inom byggnadskvarter eller specialområde skilja från bebyggande undantagen mark från mark som avses att få bebyggas. Vidare behövs den bl a för att åtskilja sådana delar som avses att få bebyggas till olika höjder och våningsantal.

Gränslinjer ej avsedda att fastställas.

För att underlätta tolkning och bedömning av planförslag bör helst särskild illustrationskarta upprättas. Stadsplanekartan kan härigenom avlastas illustrationslinjer.

Om icke på särskild illustrationskarta eller annan kartbilaga angetts byggnadskvarterens tilltänkta tomtindelning och bebyggelse då fråga är om bostadsbebyggelse i s k öppet bygg-

nadssätt, bör dessa förhållanden anges på stadsplanekartan men fastställas icke. Illustrerade tomtgränser och byggnaders placering betecknas lämpligen med tunna streckade linjer. Tunna streckade linjer kan även komma till användning för att illustrera andra eventuellt förekommande särskilda förhållanden som icke avses att fastställas.

Till gränslinjer ej avsedda att fastställas hänförs även sådan prickad linje vilken, som förut nämnts, i vissa fall kan användas att beteckna gräns mellan olika slag av allmänna platser.

Områdesbeteckningar

För att utmärka de för olika ändamål avsedda områden som ingår i stadsplanen är det i regel nödvändigt att respektive områden, utom att anges med gränser, även utmärks med bokstäver, siffror eller ytbeteckningar. Mark för vilken stadsplanebestämmelser avses att gälla bör åsättas beteckningar som lätt kan återopas i bestämmelsetexten. Härtill används bokstäver för att ange bl a det ändamål för vilket området är avsett och siffror för att ange t ex våningsantal och hushöjd. Enligt vedertagen praxis kan i vissa fall i bestämmelsetexten med ord återopas vissa slags ytbeteckningar såsom punktprickning, korsprickning, punkt- och korsprickning, vilka beteckna sådan mark inom byggnadskvarter eller specialområden, som antingen är undantagen från bebyggande eller är avsedd att få bebyggas endast med uthus, andra mindre gårdsbyggnader, terrassbyggnader eller byggnader under markplanet.

Områdets huvudanvändning betecknas med versal. Ofta används begynnelsebokstaven till användningssättets benämning. Där det är nödvändigt att närmare ange ändamålet, t ex för att skilja olika slag av trafikområden, rekreationsområden o s v, införs en tilläggsbokstav som betecknas med gemen. Beträffande kvartersmark för bostadsändamål finns ofta behov att genom stadsplanebestämmelser reglera byggnadssättet. Även för sådana fall kan införas tilläggsbokstav som då betecknas med versal.

En viktig angelägenhet är att stadsplanekartan görs lätt åskådlig för de markägare och den allmänhet som har intresse av att studera kartan. Det är därför i regel nödvändigt att de i planen för olika ändamål avsedda områdena även utmärks med andra beteckningar än ovan nämnda. Detta sker genom att ytorna antingen färgläggs eller förses med ytmönster (streckmanér) utförda i svartritning. Gata och torg framträder dock tydligast gentemot övriga områden genom att lämnas utan ytbeteckning. Vad beträffar stadsplanekartans förtydligande genom ytbeläggning bör normalfallet utgöra en färgläggning av de olika ytorna. Stadsplanekartan bör dock utföras på sådant sätt att en klar och entydig tolkning kan ske även i svart-vit kopia.

ALLMÄN PLATS.

Gata eller torg eller annan därmed jämförlig allmän plats bör såsom förut nämnts lämnas utan ytbeteckning, då sådan mark därigenom tydligast framträder mot övriga områden.

Till park eller plantering avsedd allmän plats bör däremot för- ses med ytbeteckning i grön färg och/ eller streckmanér.

Bestämmelsehänvisningar exempelvis i form av bokstäver för gator, torg, parker och andra allmänna platser är obehövliga utom i särskilda undantagsfall.

Kartbeteckningar har icke medtagits för sådana särskilda fall, som avser rätt att inom gata, torg, park eller annan allmän plats utnyttja utrymmet under eller över markens plan till inredande av lokaler eller för annat ändamål. Lämpliga beteckningar torde i de särskilda fallen kunna åstadkommas utan att anvisningar därom lämnas i detta sammanhang.

BYGGNADSKVARTER.

Område för allmänt ändamål.

Område för allmänt ändamål anges med bokstaven A. Med allmän byggnad menas byggnad avsedd att tjäna ett sådant ändamål som det tillkommer stat, kommun eller menighet att tillgodose, såsom post- och telegrafhus, ämbetsbyggnad, rådhus, brandstation, tingshus, sjukhus eller skola. Någon specifikation av markens användning för ena eller andra slaget av sådana byggnader erfordras icke på kartan. Uppgift om för vilket slags byggnad marken skall användas bör lämpligen införas i den till planförslaget hörande beskrivningen.

Område för bostadsändamål.

Område för bostadsändamål anges med bokstaven B. Olika byggnadssätt kan betecknas med tilläggsbokstäver. Om det anses behövt genom stadsplanebestämmelser säkerställa att hus sammanbyggs med varandra i tomtgräns, betecknas sådant slutet byggnadssätt (två eller flera sammanbyggda hus) med bokstaven S. Öppet byggnadssätt betecknas med bokstaven Ö, om planen avser att byggnaderna skall uppföras fristående eller få kopplas två och två i gemensam tomtgräns, samt med bokstaven F, om endast fristående hus avses.

Område för handelsändamål.

Område för handelsändamål anges med bokstaven H. Förutom

affärshus, inrymmande butiker eller kontor eller bådadera, kan hit hänföras andra byggnader för kommersiellt ändamål, t ex hotell och restauranger, ävensom för affärsrörelse erforderliga lager- och hantverkslokaler.

Område för industriändamål.

Område för industriändamål anges med beteckningen J. Härmed avses i stadsplanehänseende förutom områden för egentlig storindustri även annan industriell anläggning, för vilken ur brandskydds- och civilförvarssynpunkt samt med hänsyn till sundhet och trevnad krävs isolering från områden för bostäder eller andra ändamål medelst i stadsplanen angivna allmänna parker eller andra byggnadsfria skyddsområden. Då ur brandskydds- och civilförvarssynpunkt motsvarande fordringar ställs på kraftverk, vattenverk, gasverk, större oljeförråd samt större transformatorstationer och dylikt, kan även områden för sådana anläggningar hänföras till ifrågasvarande beteckning. I vissa fall kan de emellertid redovisas som kvartersmark för allmänt ändamål, t ex då fråga är om ett kommun tillhörigt elektricitets-, vatten- eller gasverk. Detta minskar dock inte i och för sig fordran på lämpliga byggnadsfria skyddsbälten mot områden för bostadsändamål el dyl.

Område för småindustriändamål.

Område för småindustriändamål anges med beteckningen Jm. Till småindustri brukar i stadsplanehänseende i allmänhet räknas sådana industrier, som bedrivs i jämförelsevis liten omfattning. Anläggningar för detta ändamål är av sådan art att de anses böra på visst sätt avskiljas från bostadsbebyggelse, och inom området bör icke tillåtas andra bostäder än för tillsyn och bevakning.

Område som huvudsakligen är avsett för bostadsändamål men även får bebyggas för småindustriändamål, då detta med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad prövas utan olägenhet kunna ske, betecknas med Bj.

Område för garageändamål.

Område för garageändamål anges med bokstaven G. Avses att inom sådant område även medge anordnande av lokaler för viss motorservice t ex mindre reparationsverkstäder, bensinförsäljning och dyl, bör till beteckningen G läggas tilläggsbokstav förslagsvis m. Om däremot är fråga enbart om bensinförsäljning och därmed samhörig enkel motorservice kan i stället tilläggsbokstaven t användas. Även kombinationer med annan verksamhet kan förekomma och bör uttryckas med lämplig tilläggsbokstav. Större reparationsverkstäder bör betecknas med J.

Byggnadskvarter för andra ändamål.

Till kvartersmark kan även hänföras andra slag av områden än här uppräknade. Som exempel på andra vanligen förekommande användningssätt må nämnas område för upplagsändamål, som betecknas med U och avser t ex brädgårdar och andra med industri eller samfärdsel sammanhörande materialgårdar eller varuupplag, samt område för handelsträdgårdsändamål och område för koloniträdgårdsändamål, som enligt praxis anges med beteckningarna Lh respektive Lk. Om syftet med planläggningen ger anledning därtill kan markområden för här uppräknade ändamål i stället redovisas som specialområden. Huruvida området skall utgöra byggnadskvarter eller specialområde skall klart framgå av stadsplanebestämmelserna.

SPECIALOMRÅDEN.

Såsom exempel på specialområden anges i 25 § BL järnvägs- och andra särskilda trafikområden, skydds- och säkerhetsområden för vissa anläggningar, hamnområden, idrottsområden, begravningsplatser och vattenområden. Exemplifieringen är icke avsedd att vara fullständig. De i paragrafen angivna ändamålen är de vanligast förekommande, men hinder möter icke mot att i stadsplanen som specialområde uppta även mark för andra ändamål.

Beteckningarna för specialområden är enligt vanlig praxis indelade i trafikområden, rekreationsområden, kyrkogård (begravningsplats), säkerhetsområden och vattenområden.

Trafikområden.

De specialområden som är avsedda för betjäning av trafik är sammanförda under den gemensamma beteckningen T. Varje särskilt specialändamål anges därjämte med tilläggsbokstav (betecknas med liten bokstav).

Område för trafikändamål.

Område för trafikändamål med beteckningarna Ta och Tp avser användning för gatutrafik respektive parkering.

Område för hamnändamål.

Område för hamnändamål med beteckningen Th avser sådan del av kommunens område som erfordras för hamnändamål och vad därmed har omedelbart samband. Med denna beteckning kan efter omständigheterna anges såväl hamnens land- och vattentrafikområden med bassänger, kajer och gatuleder som mark avsedd för upplag samt magasins- och andra hamn-

byggnader. Om så erfordras kan hamnens stadsplan även göras mera detaljerad och åtskillnad göras mellan exempelvis land- och vattenområden.

Område för järnvägsändamål.

Område för järnvägsändamål med beteckningen Tj avser järnvägars trafikområden.

Område för luftfartsändamål.

Område för luftfartsändamål med beteckningen Tl avser flygfält och övriga anläggningar för luftfartens behov.

Område för kanaltrafik.

Område för vattenled (kanal) med beteckningen Tv avser kanal eller annan vattenled och kan omfatta ej endast själva vattenleden utan även till trafikområdet hörande landområden.

Rekreatiomsområden.

Under den gemensamma beteckningen R har sammanförts sådana områden av annan natur än allmänna platser och byggnadskvarter, som i stadsplanen reserveras för rekreation och friluftsliv, såsom fritidsområde, friluftsbad, folkpark och idrottsområde.

Fritidsområde.

Fritidsområde anges med beteckningen Ra. I motiven till lagstiftningen är fritidsområde särskilt omnämnt i samband med den översiktliga planläggningen. Sälunda avses att för tillgodoseende av friluftslivets behov mark skall kunna i generalplan eller regionplan avsättas för fritidsändamål och förses med bestämmelser som säkerställa dess användande för detta ändamål. I det vidsträckta begreppet fritidsområde torde kunna innefattas mera speciella användningssätt av mark eller vatten, såsom för campingplatser, badområden, strövområden samt anläggningar för idrott eller friluftsliv. Det har ej ansetts uteslutet att mark även i stadsplan eller byggnadsplan skall kunna redovisas med denna summariska beteckning. Ofta torde vid sådan planläggning detaljeringen gå längre och hithörande områden, i den mån de icke upptas som allmänna platser, redovisas med nedan angivna mera differentierade ändamålsbeteckningar.

Friluftsbad.

Friluftsbad med beteckningen Rb kan avse antingen naturområden vilka reserveras för badändamål eller med konstarbeten utförda badanläggningar i det fria och kan omfatta såväl mark som vatten.

Folkpark.

Folkpark anges med beteckningen Rf och avser de vanligt förekommande folkparkernas områden.

Område för idrottsändamål.

Område för idrottsändamål anges med beteckningen Ri. Häri kan innefattas ej endast platser för utövande av idrotter av olika slag utan om så befinns lämpligt kan även andra för friluftsliv avsedda anläggningar, t ex friluftsbad eller golfbanor, anges med denna ändamålsbeteckning. Ofta utgör lek- och sportplatser anläggningar av sådan natur att de kan ingå i allmänna parker.

Kyrkogård (Begravningsplats).

Område för begravningsändamål betecknas med bokstaven K. Äldre men ännu i bruk varande begravningsplatser är ofta belägna i anslutning till kyrka. I sådana fall kan beteckningen samtidigt avse bebyggelse för kyrkligt ändamål. Vanligast är dock att i sådana fall själva kyrkområdet redovisas som kvartermark med beteckningen A.

Säkerhetsområden.

Säkerhetsområden fordras i vissa fall för anläggningar som medför fara. Vanligaste i stadsplan förekommande säkerhetsområden avser elektriska starkströmsledningar och därmed sammanhörande anläggningar. Fastän ledningar ovan jord är förenade med risker kan det stundom ej undvikas att dra dem genom samhällsområde. Vid planläggning av sådant område bör till minskande av faran ledningen såvitt möjligt föras fram över ett säkerhetsområde, inom vilket byggnader och träd ej bör finnas. På de ställen där trafikleder korsar säkerhetsområdet måste särskilda skyddsanordningar vidtas. Beteckningen E avser detta vanligast förekommande slag av säkerhetsområden.

Även andra anläggningar av så farlig beskaffenhet att säkerhetsområden bör anordnas, kan tänkas förekomma inom eller i grannskapet till planlagt område, exempelvis skjuthägar. För dylika och andra mera sällsynta säkerhetsområden torde lämpliga beteckningar i de särskilda fallen kunna åstadkommas utan att anvisningar därom lämnas i detta sammanhang.

Högspänningsledning.

Högspänningsledning med beteckningen El avser område för elektriska ledningar och därmed sammanhörande anläggningar av sådan art och omfattning att särskilda sk kraftgator finns avsatta utmed ledningarna. För ledningar med lägre spänningstal är ur planläggningssynpunkt i allmänhet inte nödvändigt att marken under ledningssträckningen anges som specialområde av här ifrågavarande slag. Vanligen kan den ingå i område för annat stadsplaneändamål, och i den mån den icke utgörs av allmän plats kan det vara tillfyllest att den undantas från bebyggande genom att betecknas med punktprickning.

Område för transformatorstation.

Område för transformatorstation anges med Es och kan utgöra antingen del av ett med El betecknat säkerhetsområde eller ett friliggande för sådan station avsett område. Ofta förekommer mindre transformatorstationer i direkt anslutning till bostads- eller andra byggnadskvarter. Även i sådana fall kan denna beteckning användas, varvid hinder icke möter att, om skäl därtill finns, låta marken i stället ingå i och redovisas som kvartersmark.

Vattenområden.

Vattenområde anges med bokstaven V. Ett vattens eller vattendrags upptagande i stadsplan såsom vattenområde innebär att det skall bevaras som vattenområde och medför att igenfyllning helt eller delvis av området t ex för bebyggelse, anläggning av en gata eller utvidgning av en park, strider mot stadsplanen och får därför ej ske. Är ett område i stadsplan upptaget som vattenområde har staden rätt att expropriera området, om detta erfordras för att kunna genomföra eller trygga avsedd vattengräs.

På grundkarta skall vatten och vattendrag finnas angivna oavsett om de enligt stadsplanen skall bevaras såsom vattenområden eller icke. Som vattenområde i stadsplanen kan däremot lämpligen icke anges annat vatten eller vattendrag än sådant som avses att till sina gränser helt eller delvis vidmakthållas eller anordnas såsom vattenområde. Det är alltså icke nödvändigt att såsom specialområde av ifrågavarande slag redovisa varje vattensamling eller mindre vattendrag, bäck eller dike. Mestadels kan dessa lämpligen ingå i stadsplanen med samma områdesbeteckning som angränsande mark. Om exempelvis en bäck vars strandkonturer är underkastade ständiga förändringar går fram genom ett område avsett till park eller annan dylik allmän plats, redovisas den lämpligast såsom ingående i den allmänna platsen.

Vattenområde som får överbyggas anges med beteckningen

Vb. I vissa fall kan den befintliga strandkonturen vara så oregelbunden till följd av i vattnet gjorda smärre utbyggnader, såsom bryggor, badhus, båthus och dylikt, att det skulle möta praktiska svårigheter om denna strandkontur enligt stadsplanen skulle upprätthållas såsom gräns för vattenområde. I dylika fall är lämpligast att ge vattenområdesgränsen en mera regelbunden sträckning och att i stadsplanebestämmelserna för vattenområdet medge nyssnämnda slag av utbyggnader. Bestämmelse avseende sådana utbyggnader och med hänvisning till beteckningen Vb kan avse antingen vattenområdet i dess helhet eller viss begränsad del närmast intill stranden.

Vatten eller vattendrag som avses att få överbyggas för exempelvis kraftverk eller andra industriella anläggningar anges som vattenområde med beteckningen Vj, såvida icke området på grund av omständigheterna anses kunna ingå i annat slags specialområde eller i byggnadskvarter för industriellt eller annat ändamål.

Även om överbyggande eller utfyllnad av vattenområde är tillåtet enligt stadsplanen kan i vissa fall sådan åtgärd vara beroende av vattendomstols prövning.

Andra specialområden.

Bland exempel på specialområden anger BL, såsom förut nämnts, även skyddsområden för vissa anläggningar. Härmed avses i första hand mark intill anläggningar som själva kräva skydd, t ex en sjö som levererar vatten till ett vattenledningsverk och därför måste skyddas mot föroreningar. Behovet att redovisa mark för sådant specialändamål torde bli vanligare vid den översiktliga planläggningen än i fråga om detaljplan. I förekommande fall torde skyddsområdet vanligen kunna anges med samma versalbokstav som det område, vilket avses att skyddas, jämte lämplig tilläggsbokstav.

I många fall kan emellertid erforderligt skydd åstadkommas på annat sätt än genom att specialområde för skyddsändamål reserveras. Så är ofta fallet då fråga är om att skydda bostadsbebyggelse från inverkan av industrier, större trafikleder eller andra störande eller farliga anläggningar. Skyddsbalten åstadkommes därvid vanligast genom att gränsområdena mellan bostäder och anläggningarna i stadsplanen utläggs till parker eller planteringar av karaktären allmän plats eller på annat sätt undantas från bebyggande. Skyddsområden av detta slag kan i vissa fall utnyttjas för friluftsliv. Ur skyddssynpunkt är nämligen i huvudsak angeläget att marken hålls fri från bebyggelse samt förses exempelvis med planteringar eller skyddsvallar. Ibland inträffar att vederbörande industriföretag icke önskar avhända sig ett till skyddsändamål erforderligt markområde för utläggande till allmän plats utan föredrar att självt lämpligt iordningställa området. Marken kan då i stadsplanen anges såsom utgörande sådan del av industrikvarteret, vilken får användas endast som planterat skyddsområde och icke får byggas. Sådan kvartersmark kan anges med beteckningarna Jp eller Jmp.

Ett annat exempel på specialområde utgör militärt område. Sådant område kan anges med beteckningen M. Ur försvarssynpunkt kan det dock ibland vara mindre önskvärt att områden av ifrågavarande slag vare sig i stadsplan eller på annan plankarta redovisas för militärt ändamål.

Som förut framhållits, kan även vissa andra av de under rubriken byggnadskvarter omnämnda ändamålsbeteckningarna förekomma beträffande specialområden. Exempelvis kan område för garageändamål G, område för upplagsändamål U, område för handelsträdgårdsändamål Lh och område för koloniträdgårdsändamål Lk utgöra specialområde om syftet med planläggningen ger anledning därtill.

Övriga beteckningar

Här angivna beteckningar är dels vissa yt-, bokstavs- och sifferbeteckningar vilka förekomma beträffande såväl byggnadskvarter som specialområden, dels sifferbeteckningar avsedda att ange höjdlägena för gata eller annan allmän plats.

Gemensamma för byggnadskvarter och specialområden är sålunda de ytbeteckningar, punktprickning m fl, vilka åsätts vissa begränsade delar av kvarter eller specialområden samt ange att marken därinom skall antingen vara helt undantagen från bebyggande eller få bebyggas endast med uthus eller viss annan slags gårdsbebyggelse. Enligt vedertagen praxis åberopas dessa ytbeteckningar i stadsplanebestämmelserna under benämningarna punktprickning, korsprickning, punkt- och korsprickning, ringprickning samt punkt- och ringprickning.

Punktprickning.

Punktprickning anger mark som icke får bebyggas.

Korsprickning.

Korsprickning anger mark som får bebyggas endast med uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader.

Punkt- och korsprickning.

Punkt- och korsprickning anger mark som undantagsvis får bebyggas med uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader.

Ringprickning.

Ringprickning anger mark som till viss höjd får överbyggas med terrassplan.

Punkt- och ringprickning.

Punkt- och ringprickning anger mark som icke får bebyggas ovan markplanet men som får underbyggas.

Mark tillgänglig för underjordiska ledningar.

Genom stadsplanebestämmelser kan föreskrivas att viss mark inom kvarter eller specialområde ej får bebyggas eller eljest användas så att framdragande eller underhåll av underjordiska allmänna ledningar förhindras. Sådan del av kvarter eller specialområde betecknas med bokstaven u.

Mark tillgänglig för allmän gångtrafik eller allmän gatutrafik.

Mark inom byggnadskvarter eller specialområde vilken avses att hållas tillgänglig för allmän gångtrafik eller allmän gatutrafik betecknas med x respektive z. Vanligast förekommer dessa beteckningar för järnvägsområdena, där de anger att viss mark förutom dess användning för det speciella trafikändamålet även skall få tas i anspråk för att möjliggöra sådan allmän gång- eller gatutrafik som avses att korsa trafikområdet. Av stadsplanens anordningar i övrigt, bl a angränsande gatuhöjder, brukar med erforderlig tydlighet framgå på vad sätt trafikorsningen avses att anordnas, t ex om gatutrafiken avses att framdras i spårplanet eller planskilt.

Beteckningarna x och z kan även komma till användning beträffande vattenområde, om viss del av sådant område skall hållas tillgänglig för allmän gångtrafik respektive gatutrafik på bro eller i tunnel.

Gatuhöjd.

Gatuhöjd anges med plustecken jämte höjdsiffra. Höjdsiffran avser den punkt där plustecknet placeras. Ingår i planförslaget område för vilket stadsplan redan finns fastställd, bör de gatuhöjder vilka avses att fortfarande gälla särskilt utmärkas genom att siffrorna understryks. Då det oftast är av betydelse för planförslaget att även sådan gällande gatuhöjd som avses att utgå anges på kartan, bör sådan höjd utmärkas genom att plustecken och höjdsiffra sätts inom parentes.

Annan markhöjd.

Om i särskilt undantagsfall syftet med planläggningen ger anledning därtill, kan höjdläge fastställas även för annan mark än gata eller annan allmän plats, t ex för viss gårdsmark inom kvarter eller specialområde. Sådan markhöjd anges med plus jämte siffra i cirkel. I motsats till vad som är fallet beträffande höjd för gata eller annan allmän plats fordras stadsplanebestämmelser för reglering av sådan markhöjd.

Antal våningar.

Antal våningar anges med romersk siffra. Bokstaven n efter siffran betecknar att inredning av vind ovan det angivna våningsantalet icke medges. Ofta kan stadsplanebestämmelser rörande byggnads höjd och våningsantal avfattas så att beträffande såväl höjd som våningsantal hänvisas till beteckningen romersk siffra, varigenom kartan förenklas.

Byggnadshöjd.

Största tillåtna byggnadshöjd anges i övriga fall med siffra i romb. I det fall då höjden räknas från kartans nollplan anges den med plus jämte siffra i romb.

Taks lutningsvinkel i grader.

Taks lutningsvinkel i grader mot horisontalplanet anges med siffra i triangel.

BYGGNADSPLANEKARTA

Byggnadsplan kan i regel göras enklare än stadsplan.

Såsom framgår av 13 § BS gäller beträffande utförande av byggnadsplanekarta i tillämpliga delar vad som i 12 § 2 mom BS är stadgat om stadsplanekarta. Stadsplanekartans linje-, bokstavs-, siffer- och ytbeteckningar kan sålunda i tillämpliga delar användas för byggnadsplan. Vissa beteckningar erhåller emellertid andra benämningar i överensstämmelse med de områdesbenämningar som förekommer beträffande byggnadsplan.

Angående kartas format, rubrik, skala, norrstreck, beteckningsförklaringar m m gäller i tillämpliga delar vad som sagts beträffande stadsplan.

Gränsbeteckningar

Byggnadsplanegräns är avsedd att begränsa det område som omfattas av planförslaget. Beteckningen är samma som för stadsplanegräns.

Gräns för område inom vilket byggnadsplan avses att upphävas, gällande områdes- och bestämmelsegräns, gällande gräns avsedd att utgå, särskild beteckning på områdesgräns, bestämmelsegräns och gränslinjer ej avsedda att

fastställas är lika med motsvarande gränser på stadsplanekarta.

Väg-, byggnadsmarks- och annan områdesgräns är avsedd att till gränserna ange de i 107 § BL angivna, för olika ändamål avsedda områden som ingår i planen, såsom byggnadsmark, vägar och andra allmänna platser. Gränsbeteckningen har samma utseende som gatu-, kvarters- och annan områdesgräns i stadsplan.

Områdesbeteckningar

ALLMÄN PLATS.

Vägmark motsvarar stadsplanens gata eller torg och lämnas utan ytbeteckning.

Park eller plantering betecknas på samma sätt som i stadsplan.

BYGGNADSMARK.

Såsom byggnadsmark i byggnadsplan kan fastställas mark avsedd för samma ändamål som i stadsplan förekommande olika slag av kvartersmark. I tillämpliga delar kan stadsplanekartans beteckningar för byggnadskvarter användas.

SPECIALOMRÅDEN.

Bland de i 107 § BL exemplifierade olika slagen av områden som skall anges i byggnadsplanen nämns icke särskilt specialområden. Av motiveringen till paragrafen framgår emellertid att hinder icke möter att i byggnadsplan uppta specialområden. I tillämpliga delar kan stadsplanekartans beteckningar användas.

Övriga beteckningar

Väghöjd och gällande väghöjd anges på samma sätt som gatuhöjderna i stadsplan. Såsom framgår av innehållet i 107 § BL är fordran på angivandet av höjdlägen för vägmarken i byggnadsplan icke obligatorisk. Om och i vad mån höjdlägen skall anges blir beroende på omständigheterna i det särskilda fallet.

I övrigt används stadsplanekartans beteckningar i tillämpliga delar.

KARTAS MATERIAL OCH UTFÖRANDE

Kartas material

För fastställelse avsedd originalkarta tillhörande planförslag samt för arkivändamål avsedda kopior av sådan karta skall vara utförda på ett arkivvärdigt kartpapper. Såsom ur reproduktionssynpunkt lämpliga originalkartpapper (arkivpapper) kan nämnas de av Svenska Reproduktions AB, SRA, förda papperen SRA II och III. Ljuskopior eller fotografiska kopior (fotostatkopior) bör under inga förhållanden förekomma såsom original och är för arkivändamål användbara endast då fråga är om arkivering under kortare tid.

Särskild arbetsgrupp med representanter från olika statliga verk har nyligen tillsatts med uppgift att utreda lämpligt kart- och ritmaterial med hänsyn till arkivbeständighet m m. Resultatet av gruppens arbete avses att införas i kommande mer genomgripande omarbetning av anvisningarna.

Kartas utförande med hänsyn till reproduktion

A. SVARTRITNING.

För att kartas linjer och övriga ritade detaljer skall framträda tillfredsställande vid reproduktion måste teckningen vara utförd djupsvart. Svartritningen bör därför utföras med tusch som ej får utspädas.

Vid uppritning av original som skall överföras till annan skala bör linjegrovllek och textstorlek avstämmas för reproduktionsskalan.

B. FÄRGLÄGGNING.

Direktkopiering lyckas bäst om originalkartan vid kopieringstillfället icke är färglagd. Färglägges originalkarta innan den reproduceras, bör endast användas färger som är så pass ljusgenomsläppande att de ej verksamt hindrar den för reproduktionen erforderliga genombelysningen. Växtfärger är ur denna synpunkt lämpligast. Av Svenska

Reproduktions AB förs för mekanisk reproduktion lämpliga kartfärger.

C. KARTAS BESKAFFENHET I ÖVRIGT.

Karta som är avsedd att direktkopieras bör icke vikas, brytas eller sammanlimmas, då veck, brott och limfalsar vid direktkopiering nödvändiggör retuscher. Ej heller bör sådan karta uppklistras på väv, vilket försvårar eller omöjliggör reproduktion. Även kantband kan förorsaka besvärigheter vid reproduktionen.

Stickhål på karta bör före uppritning och färgläggning igen-
gnidas från papperets baksida. Härigenom undviks att hålen
genom uppsugning av tusch eller färg framträder på repro-
duktionen som svarta punkter.

Avdelning II

BESTÄMMELSER

STADSPLAN

Med stadsplan avses enligt BL och BS icke blott den karta varpå planen är angiven utan även bestämmelserna om bebyggande och användning i övrigt av olika i planen ingående områden.

Enligt 25 § BL skall stadsplan dels utmärka och till gränserna ange de för olika ändamål avsedda områden som ingår i planen, såsom byggnadskvarter, gator och andra allmänna platser samt specialområden, dels innehålla de ytterligare bestämmelser angående områdenas bebyggande och användning i övrigt som finns erforderliga. Stadsplanebestämmelserna är alltså en del av stadsplanen.

Stadsplanebestämmelserna skall enligt 12 § 2 mom BS dels, såsom förut beskrivits, utmärkas på stadsplanekartan genom särskilda beteckningar och dels avfattas i särskild handling. I samma paragraf anges vilka förhållanden som, där så finns erforderligt, skall regleras genom stadsplanebestämmelser. Bestämmelserna skall innehålla erforderliga föreskrifter om såväl byggnadskvarters bebyggande och användning i övrigt som även användningen av specialområden och andra i stadsplanen ingående områden. Den i paragrafen förekommande uppräkningsen av de bestämmelser som kan intas i stadsplan utgör i vissa hänseenden endast en exemplifiering. Vad som skall intas blir beroende på omständigheterna i det särskilda fallet. Såsom allmän regel i detta hänseende gäller emellertid den i 9 § sista stycket BS intagna föreskriften att plan ej må göras mera detaljerad än vad som är nödvändigt för att nå det med planen avsedda syftet. Bestämmelserna bör vara så avfattade att de bidrar till att befordra det ur alla synpunkter mest ändamålsenliga sättet att reglera de olika områdenas användning och bebyggelse och samtidigt även inrymmer möjligheter för en smidig tillämpning. Långt gående och alltför detaljerat angivna restriktioner bör i möjligaste mån undvikas. Bl a bör iaktas att stadsplan icke belastas med föreskrifter rörande sådana förhållanden

vilka är nöjaktigt reglerade genom befintliga bestämmelser i byggnadsstadgan eller övriga författningar eller föreskrifter som berör byggnadsväsendet.

För att stadsplan icke skall onödigtvis belastas med föreskrifter av allmängiltig natur har i 39 § BS intagits vissa bestämmelser angående bl a byggnads läge i förhållande till gräns mot grannfastighet och avstånd mellan skilda byggnader på samma tomt. Av ingressen till paragrafen framgår att bestämmelserna är av supplerande natur samt gäller i fråga om byggande inom område, som ingår i stadsplan, i den mån ej annat föreskrivs genom stadsplanen. De är icke avsedda att utgöra någon ersättning för stadsplanebestämmelserna utan endast att komplettera dessa. Myndigheterna är vid upprättande av stadsplan sålunda icke bundna av paragrafens bestämmelser, utan både kan och bör de i stadsplanebestämmelserna uppta avvikande regler i den mån så i särskilda fall finns påkallat. Det bör härvid observeras att 39 § kan genom stadsplanebestämmelser sättas ur kraft antingen i sin helhet eller till viss del. Särskilda stadsplanebestämmelser i de i paragrafen avhandlade ämnena kan t ex vara behövliga då stadsplan avser förut bebyggd stadsdel.

Det bestämmelseförslag vilket medföljer dessa anvisningar som Bilaga 2 är avsedd att tjäna till ledning för planförfattare och myndigheter vid avfattning av stadsplanebestämmelser. Det utgör en sammanställning av vanligast förekommande bestämmelser. Sammanställningen är gjord i anslutning till de behandlade kartbeteckningarna.

Med hänsyn till de rättsverkningar som är förenade med fastställandet av stadsplanebestämmelserna och då det är önskvärt att en för hela landet möjligast enhetlig praxis vid sådana bestämmelsers tillämpning upprätthålls, bör de anvisade förebilderna följas vid avfattning av stadsplanebestämmelser. Detta bör dock givetvis inte utesluta en utveckling av praktiska nyheter där sådana är motiverade. I dylika fall är det lämpligt att vederbörande planförfattare söker samråd med länsarkitekten innan bestämmelserna intas i planförslagen.

1 §. STADSPLANEOMRÅDETS ANVÄNDNING.

Såsom framgår av 12 § 2 mom BS är bestämmelser angående det ändamål vartill marken får användas obligatoriska beträffande alla i stadsplan ingående byggnadskvarter och specialområden. Gator, torg, parker och andra allmänna platser ingår däremot i stadsplan regelmässigt utan stadsplanebestämmelser d v s utan andra anvisningar än vad som framgår av stadsplanekartans beteckningsförklaringar (se Bilaga 1). Samma är förhållandet med

gatumarkens höjdlägen, för vilka i regel icke behövs andra anvisningar än på kartan angivna höjdsiffror. I konsekvens med vad nu anförts och såvitt med ledning av hittillsvarande rättspraxis kan bedömas synes inte böra fastställas stadsplanebestämmelser som endast medger trafik av visst slag på gata och torg, t ex endast gångtrafik eller endast gång- och cykeltrafik. Dylika stadganden berör närmast ordningsfrågor. Vederbörande lokala trafikmyndigheter torde ha stora befogenheter att besluta om trafikens ordnande i nu berörda hänseenden. Denna rätt torde under förutsättning att det tillses att invid gata belägna tomter får sitt utfartsbehov vederbörligen tillgodosett kunna gå så långt att den exempelvis inkluderar ett fullständigt avstängande av en gata från körtrafik.

I vissa fall kan stadsplanebestämmelser förekomma även för allmän plats och avse t ex rätt att inom gata, torg, park eller annan allmän plats utnyttja utrymmet under eller över markens plan till inredande av lokaler eller för annat ändamål. Sådana mindre vanliga bestämmelser har här icke medtagits.

I 12 § BS föreskrivs att av stadsplan skall tydligt framgå huruvida ett område är avsett till gata, torg, park eller annan allmän plats till byggnadskvarter eller till specialområde. Såsom framhållits rörande kartbeteckningarna bör denna angelägenhet beaktas i fråga om kartans beteckningsförklaringar, vari beteckningarna för allmänna platser, byggnadskvarter och specialområden bör sammanställas under skilda rubriker. I samma avsikt bör förslaget till stadsplanebestämmelser uppta rubriker, som ange till vilken av nämnda kategorier respektive områden avses vara hänförliga. Av denna anledning har § 1 indelats i skilda moment, 1 och 2, vilka avse respektive byggnadskvarter och specialområden. Om i särskilt fall förslag innehåller bestämmelser angående särskild användning av gatumark eller annan allmän plats, kan dylika bestämmelser lämpligen intas i § 1 såsom första moment vilket förses med rubriken "Allmän plats".

Stadsplanebestämmelser som anger att område får användas endast för visst ändamål får som regel anses inrymma rätt till all användning och bebyggelse som är direkt samhörig med ifrågavarande ändamål. Detta behöver i allmänhet icke utsägas i bestämmelserna. Sålunda anses självfallet att på område för bostadsändamål får uppföras, ej endast bostadshus, utan även uthus och andra gårdsbyggnader som avses att tjäna bostadsändamålet och innehålla t ex de utrymmen som i övrigt erfordras för de boende. Inom områden för handelsändamål eller för industriändamål bör hinder icke anses föreligga att inrymma t ex kontors- och lagerlokaler samt andra för rörelsens bedrivande erforderliga utrymmen.

I vissa fall kan det ändamål för vilket område avses att få användas svårligen definieras med ett enda ord. Detta är

fallet beträffande vissa specialområden, bl a trafikområdena. Inom t ex järnvägsområden förekommer vanligen behov av byggnader vilkas användning ej direkt hänför sig till järnvägsdriften, men vilka ändock tjäna trafikändamålet. Förutom stationshus och andra för järnvägens drift nödvändiga byggnader förekommer exempelvis varumagasin eller lagerbyggnader, samt järnvägshotell, kiosker o dyl. Vidare kan rätten till bostadsbebyggelse här vanligen ej inskränkas till att avse endast sådana bostäder som fordras för tillsyn och bevakning. Ej sällan förekommer att stationens samtliga funktionärer ha sina bostäder inom järnvägens område. Av dessa orsaker har ändamålsbestämmelsen för järnvägsområden i praxis erhållit sådan avfattning att den särskilt anger att området får användas även för med järnvägstrafik samhörigt ändamål. Såväl bestämmelserna för övriga slags trafikområden som för vissa andra specialområden har erhållit motsvarande avfattning. Såsom ovan anförts kan syftet med planläggning ge anledning till att vissa områden ibland intas i planen såsom byggnadskvarter, ibland såsom specialområde. Hur redovisningen sker får väsentlig betydelse i fråga om rättsverkningarna. För byggnadskvarter blir, i motsats till vad som gäller betr. specialområde, exempelvis reglerna om tomtindelning, om tomtexpropriation, om ersättning för gatumark och gatubyggnadskostnad tillämpliga (jfr 28, 45, 56, 67 §§ BL).

1 § 1 MOM. BYGGNADSKVARTER.

Till byggnadskvarter hänförs dels områden avsedda för allmänna byggnader, dels områden avsedda att bebyggas för enskilt ändamål, såsom för bostadsändamål, handelsändamål, industriändamål o s v.

a) Område för allmänt ändamål.

Område för allmänt ändamål utgör i stadsplan beteckningen för kvartersmark som är avsedd att användas för allmänna byggnader. Med allmän byggnad menas enligt praxis byggnad avsedd att tjäna sådant ändamål som det tillkommer stat, kommun eller menighet att tillgodose. Såsom exempel på allmänna byggnader kan nämnas sjukhus och skolor. Härvid är att märka att det ej behöver vara primärkommunen som är ansvarig för tillgodoseende av det med den allmänna byggnaden avsedda ändamålet. Sålunda är primärkommunen icke ansvarig för uppförande av sjukhus drivet av landsting, post- och telegrafhus o s v. Dock blir i sådant fall primärkommunen gentemot den enskilde markägaren i första hand förpliktad lösa marken.

Byggnads karaktär av allmän är emellertid icke uteslutande beroende av ändamålet med byggnaden. Om en kommun uppför en barnstuga, är det otvivelaktigt fråga om bebyggelse för allmänt ändamål, eftersom kommunen driver dessa

företag i överensstämmelse med de i kommunallagarna givna bestämmelserna. Om däremot enskild person eller förening bygger exempelvis en barnstuga, ett sjukhem eller ett hem för gamla, blir sådan byggnad icke att anse som allmän byggnad.

Då mark i stadsplanen utläggs till område för allmän byggnad måste med hänsyn till de expropriationsrättsliga verkningarna stadsplanebestämmelsen angående sådan marks användning utformas på ett otvetydigt sätt. Lämpligast och vanligast är följande lydelse:

"Med A betecknat område får användas endast för allmänt ändamål".

Specifikation av markens användning för ena eller andra slaget av allmänna byggnader fordras icke. Uppgift om för vilket slags byggnad marken skall användas bör lämpligen införas i den till planförslaget hörande beskrivningen.

Bestämmelse, som anger att område får användas endast för allmänt ändamål, anses inrymma rätt till byggnaders uppförande eller inredande för bostäder och lokaler i övrigt avsedda för dem som är knutna till anläggningens verksamhet, såsom vaktmästare, maskinskötare, personal vid sjukhus o s v.

Stadsplanebestämmelser som medger alternativ användning för andra ändamål än allmänt brukar däremot icke fastställas, emedan i dylika fall tveksamhet skulle kunnat uppstå rörande tillämpningen av gällande regler angående lösningsplikt och lösningsrätt.

Med allmän byggnad får icke heller förväxlas byggnad tillhörande enskild förening eller församling och avsedd för dess samlings- och föreningslokaler. Planförslag har förekommit vari t ex en kyrkobyggnad tillhörande annat kyrkosamfund än statskyrkan felaktigt redovisats som allmän byggnad. Man torde ha avsett att på dylikt sätt markera det befintliga användningssättet, men detta har då skett utan tanke på de expropriationsrättsliga verkningarna av sådan stadsplanebestämmelse och det har ej heller varit vederbörande samhälles avsikt att rubba de bestående förhållandena. Exempel på stadsplanebestämmelser lämpliga för dylika byggnader och andra samlingslokaler lämnas under rubriken "o) Område för samlingslokaler".

b) och c) Område för bostadsändamål.

I begreppet bostadsändamål innefattas all användning av en bostadstomt som direkt hör samman med användningen av bostaden som sådan. Medgivandet att använda marken för bostadsändamål innebär sålunda rätt att i byggnad eller byggnader på tomten inreda ej endast bostadslägenheter utan

även de övriga utrymmen av olika slag som fordras för fastighetens användande för bostadsändamål. Alltefter omständigheterna i varje särskilt fall kan dylika utrymmen ingå i själva bostadshuset. Där icke annat föreskrivs genom stadsplanebestämmelserna finns även rätt att förutom huvudbyggnad uppföra även andra byggnader innehållande dylika utrymmen, t ex garage. Stadsplanebestämmelsen kan ges följande lydelse:

"Med B betecknat område får användas endast för bostadsändamål".

Av vad förut anförts följer att det är onödigt att till bestämmelsen foga medgivande som anger t ex att uthus eller garage för de inom fastigheten boendes privata behov får uppföras. Däremot kan i vissa fall, t ex inom villaområde av viss karaktär eller egnahemsområde där tomterna är små, finnas anledning att inskränka rätten till uthusbebyggelse. Föreskrift härom blir då ett nödvändigt komplement och måste ges formen av ett förbud. Exempel på dylika restriktiva bestämmelser har angetts på sid 54.

Inom bostadsområde förekommer att mark reserveras för anläggning av värmecentral, avsedd att drivas av bostadsförening. Bestämmelse avseende sådan bebyggelse kan ges exempelvis följande lydelse:

"Med Bv betecknat område får användas endast för värmecentral, tvättstuga och dylik gemensam anordning."

Genom lagen den 16 dec. 1966 om vissa gemensamhetsanläggningar (SFS 1966 nr 700), vilken tillkommit i syfte att reglera frågan om samverkan mellan fastigheter för utförande, underhåll och drift av anläggningar som är av stadigvarande betydelse för fastigheterna, har möjligheter tillskapats att stärka rättsverkningarna vid frivilligt samgående och att fastighet i vissa fall även skall kunna anslutas utan ägarens samtycke. Det kan vara fråga exempelvis att inom ett kvarter ordna gemensamt område för parkering, lekplatser, utfart och liknande. Då förutsättningarna för en sådan anläggnings inrättande prövas vid särskild förrättning i den ordning som i lagen föreskrivs får i planen inte intas häremot stridande bestämmelser, t ex med innebörd att visst område får användas endast för gemensamhetsanläggningar av visst slag. Däremot bör givetvis, när en gemensamhetsanläggning anses böra tillkomma, vid planens utformning skapas förutsättningar härför i den utsträckning som kan ske genom planen.

Ofta föreligger behov att inom bostadsområden anordna lokaler för handel och hantverk, dock utan att det är möjligt att i stadsplanen ange på vilka ställen bebyggelsen skall få innehålla dylika lokaler. Detta kan ofta vara fallet inom centralt belägna delar av stad eller samhälle eller eljest beträffande område där byggnadskvarteren redan innehålla en

blandning av bostäder, affärer och hantverkslokaler. Likaså kan i fråga om nytt, för huvudsakligen bostadsändamål avsett område mången gång vara vanskligt att redan vid stadsplanens uppgörande fastslå lägena för erforderliga butiker. Även om planen utbildas med ett centrum dit butikerna bör lokaliseras, kan en viss rörelsefrihet i fråga om deras inplacering i respektive bebyggelseområden ibland vara önskvärd. I sådana fall är det ofta lämpligt att stadsplanen icke medger obetingad rätt till inredandet av lokaler för handel och hantverk, utan i stället byggnadsnämnden ges befogenheten att från fall till fall pröva huruvida ur stadsplanesynpunkt sådant användningssätt är lämpligt med hänsyn till bostadsändamålet såsom varande huvudändamål. Sådant provning avses härvid ske samtidigt med den provning vilken ur övriga synpunkter sker beträffande själva byggnadsföretaget som sådant. I här avsedda fall kan stadsplanebestämmelsen ges följande lydelse:

"Med Bh betecknat område får användas endast för bostadsändamål och, där så prövas lämpligt, för handels- och hantverksändamål."

Det i bestämmelsen angivna villkorliga medgivandet kan givetvis varieras efter omständigheterna. Exempelvis kan endera "handelsändamål" eller "hantverksändamål" uteslutas. Medgivandet kan även utsträckas att avse inredande av samlings-salar, varmed åsyftas, t ex biograflokaler, föreläsningssalar eller andra möteslokaler, vilkas lämplighet inom bostadsområde av här avsett slag bör prövas från fall till fall. Bestämmelsen kan då ges exempelvis följande lydelse:

"Med Bh betecknat område får användas endast för bostadsändamål. Där så prövas lämpligt må dock även kunna medges inredning av samlings-salar samt lokaler för handel och hantverk."

Innehåller stadsplanebestämmelserna för bostadsområde icke något särskilt medgivande rörande lokaler för handel och hantverk, kan dock därmed ej anses förbjudet att i bostadshus inrymma enstaka mindre affärer eller hantverk, avsedda att tjäna de inom området boendes dagliga behov, t ex tidnings- och tobaksaffär, frisörsalong o s v.

d) Område för bostads- och handelsändamål.

Ibland finns anledning att i stadsplanebestämmelserna inrymma obetingad rätt till såväl affärslokaler som bostäder. Ofta är detta motiverat inom äldre och central stadsdel. Ändamålsbestämmelsen kan då ges lydelsen:

"Med BH betecknat område får användas endast för bostads- och handelsändamål."

Bestämmelsen kan även avfattas så att den medger inredande av samlings-salar samt lokaler för hantverk. Det kan då vara

lämpligt att dessa lokalers inredande görs beroende av särskild prövning. Exempel på sådan avfattning är följande:

"Med BH betecknat område får användas endast för bostads- och handelsändamål. Där så prövas lämpligt må även kunna medges inredning av samlingssalar samt lokaler för hantverk."

I vissa fall kan det vara nödvändigt att inredning av bostäder i byggnads bottenvåning eller nedersta våningar förbjuds eller görs beroende av särskild prövning. I sådant fall kan till föregående bestämmelser fogas ett förbehåll, t ex:

". . . . I bottenvåning får bostäder icke inredas." eller ". . . . I bottenvåningen och den närmast däröver varande våningen får bostäder inredas endast i den utsträckning som prövas lämpligt."

Förbehåll av denna art bör dock givetvis endast förekomma då vägande skäl för begränsning av rätten till bostadsinredning föreligger.

e) Område för handelsändamål.

För mera utpräglad affärsbebyggelse regleras markens användning vanligen med bestämmelse av lydelsen:

"Med H betecknat område får användas endast för handelsändamål."

Bestämmelsen kan avse områden som bebyggs med t ex varuhus eller andra affärshus, innehållande butiker eller kontor eller bådadera, hotell och restaurangbyggnader, lagerbyggnader o s v. Mindre omfattande hantverksrörelse som kan anses nödvändig för affärsrörelsens bedrivande bör anses inbegripen i handelsändamålet.

f) - h) Områden för industriändamål och småindustriändamål.

Bestämmelser för dessa områden är avsedda att reglera industrimarkens användning bl a med hänsyn till de industriella anläggningarnas mer eller mindre farliga eller störande egenskaper för grannskapet. En industrianläggnings storlek är inte alltid avgörande för i vad mån den skall anses böra få förekomma i grannskap till bostadsområden.

Stadsplanebestämmelser rörande sådana fall då viss del av industrikvarter avses att utgöra skyddsbälte med beteckningen Jp eller Jmp omnämnes i samband med förklaringar till bestämmelserna angående mark som icke får bebyggas (se sid 45).

f) Område för industriändamål.

För detta ändamål kan i stadsplan redovisas i första hand område för industri av sådan beskaffenhet, att den ur brandskydds- och civilförsvarysynpunkt samt med hänsyn till sundhet och trevnad, i stadsplanen bör avskärmas från områden för bostäder eller andra ändamål. Detta åstadkommes bäst medelst i planen angivna allmänna parker eller andra byggnadsfria skyddsbalten, varvid i regel intet förbehåll behöver göras i stadsplanebestämmelserna angående industriens beskaffenhet. Någon begränsning av användningen till endast större industrier behöver inte göras. Ändamålsbestämmelsen ges vanligen lydelsen:

"Med J betecknat område får användas endast för industriändamål."

g) Område för småindustriändamål.

Såsom framhållits rörande stadsplanekartas beteckningar brukar till småindustri i stadsplanehänseende i allmänhet räknas sådana industrier, som bedrivs i mindre skala och som genom sin art icke är störande för omgivningen. Dessa kan med större frihet placeras inom planområdet. Bestämmelsen kan ges denna lydelse:

"Med Jm betecknat område får användas endast för småindustriändamål av sådan beskaffenhet att närboende ej vållas olägenheter med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad."

h) Område för bostads- och småindustriändamål.

För område som huvudsakligen är avsett för bostadsändamål men avses få bebyggas även för småindustriändamål, där detta prövas kunna ske utan olägenhet, kan bestämmelsen ges lydelsen:

"Med Bj betecknat område får användas endast för bostadsändamål samt, där så med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad prövas utan olägenhet kunna ske, för småindustriändamål."

För Bj-områden tillämpas normalt öppet byggnadssätt. Angående reglering av bebyggelseytan per tomt inom sådant område se sid 54.

i), j) och k) Område för garageändamål.

Inom vissa bebyggelseområden kan det ibland vara lämpligt att garage för motorfordon sammanförs till särskilda byggnader, bl a s k parkeringshus, avsedda endast för garageändamål och placerade på ställen där ett sådant användningsätt ej kan menligt inverka på trevnaden inom området. I

sådant fall kan bestämmelsen ges lydelsen:

"Med G betecknat område får användas endast för garageändamål."

Inom område för garageändamål kan vidare förekomma en närmast med handel och hantverk jämförlig bebyggelse innehållande lokaler för parkering av fordon och för motorservice t ex mindre reparationsverkstäder, bensinförsäljning och dyl. Bestämmelse för sådant område kan ges lydelsen:

"Med Gm betecknat område får användas endast för garageändamål och där så provas lämpligt för motorserviceändamål."

Om man avser att inskränka bebyggelsen till endast mindre byggnad för bensinförsäljning och viss enklare motorservice t ex rundsmörjning, tvättning och dyl kan bestämmelsen ges denna formulering:

"Med Gt betecknat område får användas endast för bensinförsäljning och därmed samhörigt motorserviceändamål."

l) Område för upplagsändamål.

Inom industrikvarter och vissa andra områden, t ex järnvägs- och hamnområden, anses självfallet att varu- eller virkesupplag skall få förekomma. Markens användning härför sammanhänger självklart med huvudändamålet. Avsätts särskilda områden för anordnande av upplag kan bestämmelsen ges följande lydelse:

"Med U betecknat område får användas endast för upplagsändamål."

Bestämmelsen bör anses inbegripa rätt att uppföra sådana för ändamålet nödvändiga byggnader som t ex skjul eller magasin, kontors- och vaktbyggnader.

Behöver ändamålet specificeras bör detta göras med tilläggsbokstav. Exempelvis kan i fråga om upplagsplatser för båtar bestämmelsen ges följande lydelse:

"Med Ub betecknat område får användas endast som upplagsplats för båtar och får bebyggas endast med för detta ändamål erforderliga båthus samt redskaps- och förvaringsbyggnader."

Vanligast torde bli att mark som i stadsplan särskilt avsätts för upplagsändamål redovisas som specialområde, bl a med hänsyn till att därav följer befrielse från tomtindelning.

m) Område för handelsträdgårdsändamål.

Bestämmelsen ges vanligen följande lydelse:

"Med Lh betecknat område får användas endast för handelsträdgårdsändamål."

Bestämmelsen bör anses inbegripa rätt att förutom växthus även uppföra byggnader för med verksamheten samhöriga bostäder.

n) Område för koloniträdgårdsändamål.

Område för koloniträdgårdsändamål ingår ibland i stadsplan. Där område av detta slag intas i stadsplan torde det vanligast komma att utgöra specialområde. Bestämmelse för markens användning kan ges följande lydelse:

"Med Lk betecknat område får användas endast för koloniträdgårdsändamål."

o) Område för samlingslokaler.

Som förut nämnts kan byggnad tillhörande enskild förening eller församling och avsedd för dess samlings- och föreningslokaler icke i stadsplanen redovisas som allmän byggnad, om ej avsikten är att rubba de bestående förhållandena och tillförsäkra kommunen lösningsrätt till fastigheten. För område som upptas av en kyrkobyggnad tillhörande annat samfund än statskyrkan kan, såsom ibland skett, anges att området "får användas endast för kyrkligt ändamål". En bestämmelse som vanligen bättre tillgodoser vederbörande samfunds eller förenings intressen och mera allmänt lämpar sig i fråga om bebyggelse för föreningsverksamhet är följande:

"Med C betecknat område får användas endast för samlings- och föreningslokaler och därmed samhörigt ändamål."

Med denna formulering kan ej anses uteslutet att i byggnad på området, förutom samlingssalar, bibliotek, klubblokaler och liknande, inreda bostäder för t ex föreståndare, vaktmästare och dyl.

p) Område för centrumanläggning.

Ofta blir gemensamma anordningar för ett bostadsområde eller en stadsdel av stor omfattning. En centrumanläggning av detta slag kan vanligtvis ej hänföras till område för allmän byggnad. För att stadsplanebestämmelserna ej skall tyngas genom en alltför detaljerad uppräknning, bör de olika ändamålen sammanfattas. Bestämmelsen kan ges exempelvis följande lydelse:

"Med Ch betecknat område får användas endast för sådant kommersiellt, socialt eller kulturellt ändamål som har anknytning till stadsdelscentrum och som ej kan förväntas medföra sanitär olägenhet för närboende eller eljest störa trevnaden."

q) Kulturreservat.

Fasta fornlämningar och byggnader som i särskild ordning förklarats för byggnadsminnen och byggnadsminnesmärken åtnjuter skydd enligt särskilda lagar i lag den 12 juni 1942 om fornminnen (SFS 1942 nr 350) och lag den 9 december 1960 om byggnadsminnen (SFS 1960 nr 690). Tillstånd av riksantikvarieämbetet skall inhämtas, då nybyggnad eller annan åtgärd som berör fast fornlämning skall företas. Beträffande byggnad som förklarats för byggnadsminne gäller, att ändring av byggnaden icke må företas utan tillstånd av riksantikvarieämbetet. Det register över byggnadsminnen som enligt tidigare lagstiftning fördes av byggnadsstyrelsen, förs enligt KK den 9 december 1960 med närmare bestämmelser rörande tillämpningen av lagen om byggnadsminnen (SFS 1960 nr 691) av riksantikvarieämbetet. Tryckt förteckning över byggnadsminnena utges av ämbetet.

Även andra byggnader än sådana som förklarats för byggnadsminne kan vara värda att skyddas. Detsamma gäller områden, där hela miljön mer än de enskilda byggnaderna är av värde.

Enligt 9 § BS skall vid planläggning tillses, att områden med bebyggelse av särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt eller ur skönhetsynpunkt såvitt möjligt bevaras. Såsom framgår av 38 § BS skall byggnadsnämnden tillse att byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt icke förvanskas, vare sig genom arbete på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Dessa stadganden avser icke blott sådana byggnader som förklarats för byggnadsminnen enligt byggnadsminneslagen. I beskrivningen till stadsplan kan lämpligen redovisas, förutom fast fornlämning och byggnadsminne, även annan byggnad eller miljö av kulturhistoriskt värde.

I stadsplan kan under vissa förutsättningar kvartermark eller annat område som upptas av befintlig bebyggelse av kulturhistoriskt värde anges såsom kulturreservat. Bestämmelsen för sådant område brukar ges följande lydelse:

"Med k betecknat område skall utgöra reservat för befintlig, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse."

En förutsättning för att mark skall åsättas sådan bestämmelse är, att marken ägs av kommunen eller att markägaren lämnat sitt medgivande. Bestämmelser varigenom byggnadsföretag berörande byggnad av historiskt, kulturhisto-

riskt eller konstnärligt värde gjorts beroende av tillstånd av annan myndighet än byggnadsnämnd, har icke fastställts.

1 § 2 MOM. SPECIALOMRÅDEN.

I detta moment har sammanförts bestämmelser angående användningen av vanligast förekommande specialområden. Bestämmelserna avser trafikområden, rekreationsområden, begravningsplatser, säkerhetsområden och vattenområden.

a) och b) Område för trafikändamål.

I vissa fall kan praktiska skäl tala för att mark för t ex en motorväg redovisas i planen såsom specialområde för trafikändamål. Redovisning som specialområde för trafikändamål torde endast böra förekomma då man av särskilda skäl vill undvika att ange marken såsom gata eller dylik allmän plats. Anledningen kan vara att planarbetet inte fortskridit så långt att ledens sträckning och höjdläge kan redovisas på det sätt som skall ske beträffande gata. Vidare ger upptagande såsom specialområde större möjligheter att utan ändring av planen sedermera ändra ledens utformning. Andra skäl kan vara att kommunen vill förbehålla sig rätt att avspärra trafikleden med stängsel. Bestämmelsen utformas ofta så att även med nämnda trafik samhörigt ändamål medges. Bestämmelsen kan ges lydelsen:

"Med Ta betecknat område får användas endast för gatutrafik och därmed samhörigt ändamål."

När uppställningsplats för motorfordon i planen redovisas såsom specialområde bör genomförandeproblemen särskilt beaktas. Bestämmelsen kan ges lydelsen:

"Med Tp betecknat område får användas endast för parkeringsändamål."

c) Område för hamnändamål.

I hamnområden ingår oftast både land och vatten. I vissa fall, t ex då i stadsplan intas en hamnanläggning som har förhållandevis ringa omfattning eller vars utformning i detalj ännu inte är utredd, kan stadsplanen gå så långt i förenkling att såväl vatten som angränsande markbälten intas i planen under den gemensamma beteckningen område för hamnändamål. I fall då det däremot är av betydelse att gränserna mellan land och vatten fixeras i stadsplanen och utredning om lämplig gränsdragning föreligger, kan vattenområdet redovisas med beteckningen V. Som område för hamnändamål ges då i stadsplanen endast de för hamnrörelsen erforderliga landutrymmena, såsom kajer, gatuleder och mark

avsedd för upplag samt för magasins-, kontors- och vaktbyggnader m m. Bestämmelse avseende användning för hamnändamål brukar i respektive fall vanligen ges lydelsen:

"Med Th betecknat område får användas endast för hamntrafik och därmed samhörigt ändamål."

Ofta kan skäl finnas att utskilja ett system av körvägar, vilka i stadsplan kan vara antingen gatemark eller från bebyggande och upplag undantaget hamnområde. Om stor och hög bebyggelse är att vänta är det nödvändigt att stadsplanen för hamnområdet detaljstuderas i avseende på olika byggnadshöjder och för reserverande av byggnadsfria områden. I nämnda hänseenden fordras för övrigt alltid en väl avvägd detaljering redan ur brandskydds- och civilförsvårssynpunkt.

d) Område för järnvägsändamål.

utgör i stadsplan beteckning för all mark som ingår i järnvägs trafikområde. I trafikområdet inräknas såväl mark ingående i järnvägens linjesträckning som stations- och bangårdsområdena med deras bebyggelse. Bebyggelsen kan vara avsedd att tjäna en mångfald med järnvägstrafiken samhöriga ändamål och kan utgöras av, ej endast de för järnvägens drift nödvändiga byggnaderna, såsom stationshus, godsmagasin och dyl utan även varumagasin och lagerbyggnader, järnvägshotell, kiosk, bostäder för järnvägspersonal o s v. Det kan finnas anledning att med hänsyn till blivande bebyggelse, detaljstudera järnvägsområde i avseende på olika byggnadshöjder och för reserverande av byggnadsfria områden. Bestämmelsen angående områdets användning bör ges lydelsen:

"Med Tj betecknat område får användas endast för järnvägstrafik och därmed samhörigt ändamål."

I detta sammanhang må framhållas att framdragande av ett industri- eller lastspår på kommun tillhörig gatemark icke gör det nödvändigt att i stadsplanen redovisa marken som område för järnvägstrafik. Sådant spårområde kan i vanliga fall liksom t ex spårvägslinje lämpligen ingå i gatemarken.

e) Område för luftfartsändamål.

kan åsättas bestämmelsen:

"Med Tl betecknat område får användas endast för luftfart och därmed samhörigt ändamål."

Bestämmelsen avser all i sådant trafikområde ingående

mark samt erforderlig bebyggelse för luftfarten och därmed samhörigt ändamål, t ex hangarer, reparationsverkstäder och stationsbyggnader.

Redogörelse för bestämmelser, vilka med hänsyn till luftfarten måste åsättas mark som gränisar till flygfält för att begränsa höjden av byggnader och andra anordningar, återfinns i samband med bestämmelser angående byggnads höjd.

f) Område för kanaltrafikändamål.

Bestämmelse för ifrågavarande slags trafikområde kan i allmänhet ges lydelsen:

"Med Tv betecknat område får användas endast för kanaltrafik och därmed samhörigt ändamål."

Trafikområdet omfattar vanligen såväl själva vattenleden som vissa strandområden, bl a kajplan med skilda slag av byggnader vilkas användning hänger samman med kanaltrafiken. Såväl vatten som angränsande markområden kan i planen intas under den gemensamma beteckningen Tv. Liksom i fråga om hamnområden kan dock under vissa omständigheter finnas anledning att ge stadsplanen ett mera detaljerat innehåll.

g) Fritidsområde.

Mark för friluftslivet kan redovisas för t ex idrottsändamål, friluftsbad eller folkpark. Den mera summariska beteckningen, fritidsområde kan ibland vara motiverad. Används denna beteckning kan bestämmelsen ges lydelsen:

"Med Ra betecknat område får användas endast som fritidsområde."

Bestämmelsen anses innebära förbud mot användning av marken eller åtgärder beträffande området, som kan äventyra det angivna syftmålet. Bestämmelsen anses innefatta rätt att utföra sådan bebyggelse som direkt tjänar fritidsändamålet, t ex ungdomsgård eller annat klubbhus, gemensamma anordningar av något slag vid en campingplats eller ett friluftsbad.

h) Friluftsbad.

Bestämmelse avseende område för friluftsbad kan ges lydelsen:

"Med Rb betecknat område får användas endast för friluftsbad och därmed samhörigt ändamål."

Bestämmelsen kan avse område som reserverats för bad-ändamål eller en med konstarbeten utförd badanläggning i det fria. Den kan avse område som omfattar såväl mark som vatten. I rätten att bebygga området inbegrips de byggnader som hör samman med friluftsbad. Under vissa omständigheter kan det vara önskvärt att detaljera stadsplanen så att bebyggelsen hänvisas till bestämda delar av området medan andra delar undantas från bebyggande.

i) Folkpark.

Bestämmelse för område avsett till folkpark brukar vanligen ges lydelsen:

"Med Rf betecknat område får användas endast för folkparksändamål och därmed samhörigt ändamål."

Bestämmelsen anses innefatta rätt till uppförande av de byggnader av olika slag som hör samman med en folkpark, såsom restaurang, friluftsteater och annan bebyggelse för nöjen och förströelse. Ej sällan torde med samma ändamål kunna förenas sådana anläggningar som hembygdsgård och park där kultur- och fornminnen är samlade och visas för allmänheten. Om detta anses böra särskilt komma till uttryck i bestämmelsen kan denna formuleras:

"Med Rf betecknat område får användas endast för musei- och folkparksändamål."

Alternativt kan folkpark som huvudsakligen avses för friluftsmuseum och dylikt åsättas följande bestämmelse:

"Med Rf betecknat område får användas endast som friluftsmuseum och får bebyggas endast med musei-byggnader, hembygdsgård, restaurang, friluftsteater och dyl."

j) Område för idrottsändamål.

Lek- och sportplatser kan ibland anläggas inom parkområde som enligt stadsplanen utgör allmän plats. Sådan anläggning behöver icke med nödvändighet särskilt utmärkas i planen. Som förutsättning gäller givetvis att anläggningen kan ske utan men för den allmänna trevna- den och utan åsidosättande av andra utrymmesbehov som kan göra sig gällande beträffande det allmänna området.

Beträffande anläggningar med störningsrisker, bl a många idrottsanläggningar, blir det i allmänhet nödvändigt att i stadsplanen redovisa dem som särskilt område. En sådan anläggning bör prövas från bl a synpunkten att undvika alltför nära grannskap till ett bostadsområde, ett sjukhus eller dyl. Även behov att på visst sätt inhägna och avstänga idrottsområde kan föranleda att

det bör göras till specialområde. I många fall är sådan redovisning av området självklar redan därigenom att idrottsplatsen tillhör och avses att utnyttjas av enskild sammanlutning. Den vanligaste ändamålsbestämmelsen för sådant specialområde är:

"Med Ri betecknat område får användas endast för idrottsändamål och därmed samhörigt ändamål."

Bestämmelsen anses innebära rätt till skilda slag av bebyggelse som hör samman med ändamålet, t ex åskådarläktare, omklädningsrum, hallbyggnader för gymnastik och tennis, restauranglokaler o s v. I den mån bebyggelsen väntas bli av större omfattning blir den i allmänhet nödvändig att närmare reglera i planen.

k) Område för begravningsändamål.

kan i vanliga fall regleras med bestämmelse av följande lydelse:

"Med K betecknat område får användas endast för begravningsändamål."

Även om begravningsplatsen är belägen i anslutning till kyrka kan detta område redovisas med beteckningen K. Bestämmelsen kan i sådant fall ges följande lydelse:

"Med K betecknat område får användas endast för kyrkligt ändamål och för begravningsändamål."

Kyrka utan samband med begravningsplats redovisas normalt som byggnadskvarter för allmänt ändamål.

Äldre kyrkogårdar ligger ofta i nära grannskap till bebyggelse, och där kan det ibland bli nödvändigt att medelst skyddsbälten säkerställa önskvärt avståndsmått. Detta kan exempelvis ske genom byggnadsfria zoner. I den mån del av begravningsplatsen kan behöva ingå i sådant skyddsbälte och anordnande av gravplatser på sådan del avses att hindras kan införas en bestämmelse av följande lydelse:

"På med Kp betecknad kyrkogårdsmark får begravning icke ske" eller

"Med Kp och punktprickning betecknat kyrkogårdsområde får icke bebyggas, ej heller får där anordnas nya gravplatser."

l) Högspänningsledning.

Område för elektriska högspänningsledningar och därmed sammanhörande anläggningar av sådan art och omfattning att särskilda sk kraftgator anses böra avsättas brukar i stadsplan redovisas som specialområde med beteckningen

El. Ändamålsbestämmelsen brukar ges lydelsen:

"Med El betecknat område får användas endast för elektrisk högspänningsledning och därmed samhörigt ändamål."

m) Transformatorstation.

Område för transformatorstation kan utgöra del av ett med El betecknat säkerhetsområde eller vara friliggande. I båda fallen kan bestämmelse för området ges lydelsen:

"Med Es betecknat område får användas endast för transformatorstation och därmed samhörigt ändamål."

Samma lydelse kan användas då bestämmelsen avser transformatorstation på område som redovisas som kvartermark. Mindre nätstationer kan ibland uppföras inom byggnadskvarter för t ex bostadsändamål eller på parkmark utan att de därför behöver särskilt redovisas i plan.

n) Vattenområde.

Enligt 12 § 2 mom BS skall genom stadsplanebestämmelser meddelas erforderliga föreskrifter bl a om bevarande av vattenområde. Frågan om i vilka fall och i vad utsträckning vatten eller vattendrag bör i stadsplan redovisas som vattenområde har berörts i samband med kartbeteckningarna. Bestämmelse för vattenområde ges vanligen lydelsen:

"Med V betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas."

Medgivande i stadsplanen att anordna bro över ett vattendrag är oftast en fråga som bör avgöras endast efter närmare studium av bronns läge i plan och i höjdded. Har broläget blivit utrett och bestämt, kan området för bron anges i stadsplanen med beteckningen z och åsättas särskild bestämmelse.

Om däremot anses önskvärt att inom ett vattenområde hålla möjligheten öppen att i framtiden utan ändring av stadsplanen anordna broar för exempelvis gatu- eller järnvägstrafik, kan bestämmelsen för vattenområdet ges den alternativa lydelsen:

"Med V betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för broar."

Sådan bestämmelse kan avse i planen medtaget vattenområde i dess helhet eller begränsas att avse endast viss del av detta.

o) och p) Vattenområde som får överbyggas.

Bestämmelse avseende vattenområde varinom stadsplanen icke bör utgöra hinder för uppförande av vissa mindre byggnader brukar i allmänhet ges lydelsen:

"Med Vb betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för mindre bryggor, båthus eller dylikt."

Om del av vattenområde avses att få utnyttjas för industriella ändamål, t ex inbyggas i ett kraftverk, kan bestämmelse för sådant område formuleras sålunda:

"Med Vj betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för industriella vattenbyggnader."

Det bör observeras att medgivande att utfylla eller överbygga vattenområde i vissa fall är beroende även av vattendomsstols prövning.

2 §. MARK SOM ICKE ELLER I ENDAST MINDRE OMFATTNING FÅR BEBYGGAS.

Bestämmelserna i denna paragraf kan avse mark inom såväl byggnadskvarter som specialområden.

2 § 1 mom. Mark som icke får bebyggas.

Bestämmelse för del av byggnadskvarter eller specialområde, vilken avses att helt undantas från bebyggelse och av denna anledning betecknats med punktprickning på stadsplanekartan ges följande lydelse:

"Med punktprickning betecknad mark får icke bebyggas."

Bestämmelsen anses innefatta förbud ej endast mot byggande på marken utan även mot lokalinredning eller annat byggande under markplanet. Särskild föreskrift härom är alltså obehövlig.

Fall kan förekomma då det finns anledning att genom föreskrift i stadsplanen uppställa fordran på plantering. I 12 § 2 mom BS finns även stöd för planbestämmelser med sådant innehåll. Dylika bestämmelser har i allmänhet avsett förgård eller annan del av industrikvarter som avsetts att ingå i brandskyddsbalte, t ex följande:

"Med Jp och punktprickning betecknad del av industriområde skall anordnas som planterat skyddsområde och får icke bebyggas eller användas för upplag eller parkering."

2 § 2 mom. Mark för uthus och dyl.

Ibland kan punktprickning av marken innebära en alltför sträng reglering. Ofta är det önskvärt att medge uppförande av mindre gårdsbyggnader. Bestämmelsen ges i allmänhet följande lydelse:

"Med korsprickning betecknad mark får bebyggas endast med uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader."

2 § 3 mom. Mark som icke eller endast undantagsvis får bebyggas.

I de fall då rätten till uppförande av gårdsbyggnader anses böra regleras genom mera restriktiv bestämmelse än den i föregående moment angivna kan bestämmelsen ges följande lydelse:

"Med punkt- och korsprickning betecknad mark får icke bebyggas. Utan hinder härav får uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader uppföras om detta för varje särskilt fall prövas vara förenligt med ett prydligt och ändamålsenligt bebyggande av kvarteret."

2 § 4 mom. Överbyggd gård och annan terrassbyggnad.

Mark som avses att få överbyggas på sådant sätt, att utrymmet under ett terrassplan kan utnyttjas för inredning av lokaler, åsätts lämpligen bestämmelse av följande lydelse:

"Med ringprickning betecknad mark får överbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt."

Gårds- eller terrassplanets höjdläge bör regleras.

2 § 5 och 6 mom. Mark för byggnad under markplanet.

Där behov finns att anordna lokaler under markplanet inom byggnadskvarter eller specialområde, kan under vissa omständigheter vara lämpligt att genom stadsplanen medge sådan anordning även i det fall att bebyggelse på marken förbjuds. Bestämmelsen kan ges följande lydelse:

"Med punkt- och ringprickning betecknad mark får underbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt."

Gårdsplanets höjdläge bör regleras i stadsplanen.

För att säkerställa möjligheter att anlägga lämplig plantering har bestämmelse för område som här avses brukat ges följande lydelse:

"Med punkt- och ringprickning betecknad mark får underbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt. Översta bjälk-laget skall utföras så att hinder ej uppstår för lämplig plantering."

3 §. SÄRSKILDA FÖRESKRIFTER ANGÅENDE OMRÅDEN FÖR LEDNINGAR OCH FÖR ALLMÄN TRAFIK.

Stadsplan skall vara så uppgjord att gator och allmänna platser motsvara kör- och gångtrafikens utrymmesbehov. Annan mark skall som regel icke behöva tas i anspråk därför. Allmänna ledningar för vatten och avlopp, gas och elektricitet skall normalt kunna framdras i gator eller inom annan allmän plats. Undantag från dessa principer kan dock förekomma t ex då gatutrafiken måste korsa järnvägsområde eller annat specialområde eller då terrängen eller andra förhållanden i visst fall gör det nödvändigt att dra underjordiska allmänna ledningar genom annat område än allmän plats. Bestämmelserna i denna paragraf avser sådana specialfall.

3 § 1 mom. Mark tillgänglig för underjordiska ledningar.

Bestämmelse rörande här avsedd anordning för allmänna ledningar ges följande lydelse:

"På med u betecknad mark får icke vidtas anordningar som hindrar framdragande eller underhåll av underjordiska allmänna ledningar."

Föreskrift att marken skall hållas tillgänglig för ledningarnas framdragande och underhåll har icke ansetts höra hemma i stadsplanen. För att kommunen skall erhålla rätt till sådant begagnande av marken fordras, därest icke överenskommelse i särskild ordning med markens ägare träffats, att servitut eller nyttjanderätt till området på kommunens yrkande upplåtits (jämför 41a § BL). Vanligen torde vara lämpligt att ledningsområde av ifrågavarande slag i stadsplanen bringas att sammanfalla med punktprickat område. I varje fall bör mark som avses för byggnad icke åsättas bestämmelse med sådan allmänt hållen lydelse som den här angivna.

3 § 2 och 3 mom. Järnvägsmark tillgänglig för allmän gångtrafik, respektive allmän gatutrafik.

Bestämmelser avseende gatas eller allmän gångvägs korsning med område för järnvägsändamål innehåller enligt praxis föreskriften att den angivna delen av järnvägsområdet skall hållas tillgänglig för den allmänna gatutrafiken, respektive gångtrafiken. Sättet för genomförande av trafikorsningen är på visst sätt reglerad genom 53 § BL.

Om endast gångtrafik avses att framföras genom järnvägsområdet ges bestämmelsen följande lydelse:

"Med x betecknad del av järnvägsområde skall hållas tillgänglig för allmän gångtrafik."

Avser stadsplanen däremot såväl kör- som gångtrafik används lydelsen:

"Med z betecknad del av järnvägsområde skall hållas tillgänglig för allmän gatutrafik."

Någon särskild föreskrift om på vad sätt trafikorsningen skall anordnas fordras vanligen inte i stadsplanebestämmelserna. Huruvida gatutrafiken avses att framdras i järnvägens spårplan eller planskilt skall framgå av stadsplanen, t ex genom angivande av plushöjder. Fordras närmare upplysningar härom kan de intas i beskrivningen.

3 § 4 mom. Vattenområde tillgängligt för allmän gatutrafik.

Har fråga om läget av bro över vattenområde blivit utredd och avses sådan anordning att bestämmas i stadsplanen kan bestämmelse härom ges följande lydelse:

"Inom med z betecknad del av vattenområde får allmän gatutrafik framföras på bro över vattnet."

I förekommande fall kan orden "på bro över vattnet" utbytas mot orden "i tunnel".

3 § 5, 6 och 7 mom. Kvartersmark tillgänglig för allmän gångtrafik (gatutrafik).

Stadsplanebestämmelser avseende att säkerställa sådana anordningar att kvartersmark skall kunna utnyttjas för en allmän gångväg eller eljest för framförande av allmän gatutrafik fastställs endast i särskilda fall. Förutsättningar för åstadkommande av dylika stadsplanebestämmelser kan vara för handen då trafiken avses

att ledas från en gata till en annan genom öppning i byggnad. Andra exempel på användande av bestämmelser av denna art utgör arkader och avskärningar av kvartershörn. Beträffande arkader och öppning i byggnad kan bestämmelsen ges följande lydelse:

"Med x betecknat område inom byggnadskvarter får icke bebyggas på sätt som hindrar att området i jämnhöjd med angränsande gator och till en fri höjd av minst meter används för allmän gångtrafik."

Avses allmän gatutrafik används beteckningen z i stället för x.

Om man av särskilda skäl vill möjliggöra allmän gångtrafik över enskild kvartersmark som undantagits från bebyggelse torde detta endast vara möjligt om sådant område leder från gata eller annan allmän plats till annan sådan mark. Bestämmelsen kan ges lydelsen:

"Inom med x betecknat område inom byggnadskvarter får icke vidtas anordningar som hindrar att området används för allmän gångtrafik."

Någon extensiv tillämpning av planbestämmelser sådana som här avses är ej åsyftad. Tvärtom betonades i samband med lagstiftningens tillkomst (se 18a och 41a §§ BL), att behovet av trafikleder och allmänna ledningar liksom tidigare i första hand borde tillgodoseas inom gatunätet.

För att förbättra sikten och öka utrymmet för gångtrafiken i starkt trafikerade gatukorsningar görs i vissa fall sk avskärningar av kvartershörnen. För att i sådant fall säkerställa hörnavskärning på själva byggnaden så att i bottenvåningen kvartersmarken i hörnet kan användas för allmän gångtrafik, kan samma bestämmelse som den för arkader och öppning i byggnad föreslagna komma till användning. Då man i dylika fall rör sig med relativt små planmått är det emellertid vanligen svårt att på stadsplanekartan tillräckigt tydligt avgränsa det ifrågavarande hörnområdet. Områdets begränsningar kan då behöva närmare beskrivas i själva bestämmelsen. Denna kan fördenskull ges t ex följande lydelse:

"Med x betecknat område i kvartershörn får icke byggas på sätt som hindrar att området i jämnhöjd med angränsande gator och till en fri höjd av minst meter används för allmän gångtrafik. Områdets inre begränsningslinje skall ha en längd av minst meter och bilda lika vinklar med vardera gatulinjen."

4 §. BYGGNADSSÄTT.

Stadsplanebestämmelser angående byggnadssätt är nödvändiga endast under vissa omständigheter, beroende på dels vilket ändamål bebyggelsen avser, dels vilket system som i planen kommer till användning för att reglera bebyggelsens omfattning i markplanet samt byggnads läge på tomt. De är närmast behövlige för bostadsbebyggelse samt då bebyggelse för andra ändamål blandas med bostäder eller förekommer i centralt läge.

I normala fall utformas stadsplan i avseende på byggnadsplanyta och läge enligt i huvudsak två olika system. Det ena används vid den egnahemsbebyggelse som sker i öppet byggnadssätt, d v s med fristående eller i tomtgräns högst två och två sammankopplade hus. Då behöver och bör vanligen av praktiska skäl planen icke på annat sätt binda huskropparnas placering på tomten och begränsning i plan än som sker genom angivande av byggnadslinjer (vanligen inre förgårdslinjen eller gatulinjen) samt genom stadsplanebestämmelser som anger dels hur stor del av tomtytan bebyggelsen får uppta, dels byggnads avstånd till tomtgräns och annan byggnad på tomten. Avståndsmåtten behöver dock ej regleras genom planbestämmelser i de fall de i 39 § BS intagna supplerande bestämmelserna i detta ämne anses vara tillfyllest. Däremot måste i planbestämmelserna anges om byggnader skall uppföras fristående eller om de får sammanbyggas med varandra i gemensam tomtgräns.

Det andra systemet tillämpas i fråga om bostads och därmed jämförlig bebyggelse med hus som sammankopplas fler än två och två, samt så snart fråga är om bebyggelse med flerfamiljshus. Byggnadernas maximutsträckning i längd och bredd anges då genom begränsningar på plankartan, varvid utmärks huruvida kvartersmarken i övrigt skall lämnas helt obebyggd eller till viss del får bebyggas med endast mindre gårdsbyggnader. I dessa fall är bestämmelser angående byggnadssättet behövlige endast då det av särskilda skäl anses nödvändigt föreskriva att sammanbyggnad i tomtgräns skall ske.

Vid bostadsbebyggelse i större enheter under central förvaltning eller i fråga om bostadsområden avsedda att successivt utbyggas av en företagare kan under vissa omständigheter tillämpas ett stadsplanesystem som skiljer sig från de förut nämnda. En sådan plan, s k elastisk stadsplan, som utmärks av vissa förenklingar beträffande planens innehåll, skall i vart fall redovisa det ändamål för vilket marken är avsedd att användas, högsta hushöjd och våningsantal samt maximal byggnads- eller bruttovåningsyta för det område till vilket byggnadsrätten sålunda hänförts. Enligt hittillsvarande praxis har vidare förutsatts att planen innehåller förbud mot indelning till mer än en tomt av sådant område, och marken

inom området torde helt eller i huvudsak böra vara i en ägares hand. Elastisk stadsplan, som i regel kommit till användning beträffande områden för bostadsbyggande i större enheter, bör inte ifrågakomma i andra fall än då säkerhet finns för att de hygieniska, bostadssociala och arkitektoniska synpunkterna tillräckligt beaktas vid bebyggelsens utformning och att markägarnas intressen inte trädes för nära. Som komplement till övriga bestämmelser har därför i sådana planer en bestämmelse om bebyggelsens omfattning ansetts nödvändig. Se § 7 sid 55.

4 § 1 och 2 mom. Sammanbyggda hus.

Den form av bebyggelse som är vanlig bl a i centrala stads-
kvarter, där huvudbyggnader för bostäder och affärsändamål m m uppförs i gatulinjerna och sammanbyggs med varandra i tomtgräns, kallades enligt tidigare praxis "slutet byggnadssätt". Detta gav upphov till beteckningen S på stadsplanekartan. Efter senare tiders strävanden att, där så är lämpligt, anordna öppningar mellan husen för att öka tillgången till sol och luft i kvarterens inre delar, har man övergått till benämningen "bebyggelse med sammanbyggda hus". Efter tillkomsten av föreskrifterna i 39 § BS är vid här avsedd form av kvartersbebyggelse bestämmelser som avhandla frågan om sammanbyggnad sällan behövlige. Om emellertid i särskilt fall befinns angeläget att i stadsplanen införa bestämmelse om sammanbyggnad, kan denna ges följande lydelse:

"På med S betecknat område skall byggnad uppföras i gräns mot granntomt där sådan gräns förekommer inom området."

Bestämmelsen är formulerad så att den ej skall binda tomtindelningen.

Föreskrifterna i 39 § BS i vad avser byggnads avstånd till tomtgräns utgår från att byggnader på ömse sidor om viss tomtgräns antingen bli sammanbyggda med varandra i gränsen eller båda indras från gränsen till visst avståndsmått från denna. Undantag från denna regel kan enligt paragrafens sista stycke i visst fall medges av byggnadsnämnden. Ibland förekommer emellertid ett byggnadssätt som karakteriseras av att huvudbyggnad på en tomt är uppförd i tomtgräns medan motsvarande hus på grann-
tomten är indraget från gränsen. Om stadsplanen avser att möjliggöra ett dylikt byggnadssätt, kan detta ske exempelvis genom att tomt för tomt begränsa bebyggelsens utsträckning i förhållande till gräns mot granntomt genom punktprickning. Ofta är dock lämpligare att byggnadsnämnden ges befogenhet att för särskilt fall medge att byggnad indras från gräns mot granntomt oaktat byggnad på granntomten är uppförd i gränsen. Bestämmelse här-
för brukar ges lydelsen:

"På med S betecknat område skall byggnad uppföras i gräns mot granntomt där sådan gräns förekommer inom området. Byggnad får dock uppföras indragen från gräns mot granntomt, om detta prövas vara förenligt med ett prydligt och ändamålsenligt bebyggande av kvarteret."

Där det anses nödvändigt att i stadsplanen säkerställa bebyggelse med radhus kan bestämmelsen angående byggnadssätt ges följande lydelse:

"Med Sr betecknat område får bebyggas endast med radhus."

4 § 3 mom. Fristående eller kopplade hus.

Vid det i inledningen till paragrafen beskrivna stadsplansystem, som används för reglering av egnahemskvarter eller liknande bebyggelse med öppet byggnadssätt är bestämmelse enligt detta eller följande moment obligatorisk.

Avser stadsplan att hålla möjlighet öppen för att sammanbygga byggnader två och två i gemensam tomtgräns kan bestämmelsen ges lydelsen:

"På med Ö betecknat område skall byggnader uppföras fristående eller två och två med varandra sammanbyggda i gemensam tomtgräns."

4 § 4 mom. Fristående hus.

Om endast fristående hus avses att medges, vilket är det vanligaste byggnadssättet inom områden som här avses, ges bestämmelsen följande lydelse:

"Med F betecknat område får bebyggas endast med hus som uppförs fristående."

Avser stadsplanen att hålla möjlighet öppen för att sammanbygga gårdsbyggnader i tomtgräns, t ex om detta motiveras av befintlig bebyggelse och rådande byggnadssätt, används lydelsen:

"På med F betecknat område skall huvudbyggnader uppföras fristående."

5 §. TOMTS STORLEK.

Bestämmelser angående tomts storlek anses normalt onödiga men kan dock vara motiverade i vissa särskilda fall,

t ex då vid sammanbyggda hus en högre exploatering genom bildande av ett större antal fastigheter än vad som avsetts vid förslagets upprättande skulle kunna äventyra planens funktion. När bestämmelser av detta slag intas i stadsplan bör i beskrivningen redovisas skälen härför. Bestämmelse angående tomtstorleken kan t ex ges följande lydelse:

"På med F betecknat område får tomt icke ges mindre areal än . . . m²."

6 §. BYGGNADS LÄGE.

Stadsplanebestämmelser som föreskriver hur byggnad skall förläggas på tomt eller annan för bebyggande avsedd fastighet är i allmänhet inte behövlige med hänsyn till de föreskrifter i detta ämne som finns intagna i byggnadsstadgan. I 39 § BS anges hur byggnad skall förläggas. I normala fall innebär dessa föreskrifter en tillfredsställande reglering. Som förut nämnts bör dock särskilda stadsplanebestämmelser i de i 39 § BS avhandlade ämnena tillkomma i den mån avvikande regler är påkallade. Mestadels torde därvid bli fråga om avvikelser som innebär lindrigare fordringar på avståndsmått.

I vissa fall kan det visa sig svårt att reglera husavstånden med föreskrifterna i 39 § BS. Stadsplanen kan då utformas enligt sådant system att byggnadernas maximiutsträckning binds på plankartan, varvid en från 39 § avvikande reglering av avståndsmåtten åstadkommes utan någon annan planbestämmelse än att marken mellan avsedda bebyggelseområden undantas från bebyggande medelst på kartan angiven punktprickning. Därvid sätts ur funktion de föreskrifter i 39 § vilka avse byggnads läge.

Om i sådant fall den genom stadsplanen medgivna byggnadsrätten utnyttjas till att uppföra byggnad i gräns mot grann-tomt, innebär stadsplanen däremot ej rätt till undantag från den i 43 § BS angivna fordran att byggnaden skall avskiljas från grannfastigheten medelst brandmur.

I vissa fall har för egnahemsområden fastställts stadsplanebestämmelser som gjort det möjligt att på respektive tomter placera huvudbyggnaderna närmare viss tomtgräns än byggnadsstadgan medger. För att upprätthålla det i stadgan avsedda inbördes avståndet mellan huvudbyggnaderna har samtidigt införts fordran på större avståndsmått till den motsatta tomtgränsen. Avsikten med en sådan förskjutning i byggnadsplaceringen har varit att bättre tillvarata de fria tomtutrymmena. Bestämmelse avseende denna anordning kan ges exempelvis följande lydelse:

"På med F betecknat område skall huvudbyggnad uppföras på ett avstånd av minst . . . meter från den gräns mot granntomt, som ligger på samma sida om byggnaden som den med a-b betecknade gränsen för kvarteret, och minst . . . meter från gräns mot granntomt på motsatta sidan."

Förekommer sådan bestämmelse torde bl a böra förutsättas att endast en huvudbyggnad får uppföras på varje tomt.

7 §. DEL AV TOMT SOM FÅR BEBYGGAS OCH ANTAL BYGGNADER PÅ TOMT.

Då bebyggelsens omfattning icke binds genom begränsningar på stadsplanekartan måste i vissa fall bebyggelseytan per tomt regleras genom särskilda stadsplanebestämmelser. Bestämmelser i detta ämne är nödvändiga för bostadsmark betecknad med Ö eller F. Bebyggelseytan kan regleras antingen genom föreskrift att av tomts yta högst viss kvotdel får bebyggas, eller genom föreskrift att bebyggelsen på tomten icke får uppta större areal än visst angivet mått. Som regel bör det senare tillvägagångssättet användas. Det bör beaktas att man icke väljer en sådan form av reglering att byggnadsrätten på redan bebyggda fastigheter olämpligt inskränks.

I förstnämnda fall kan bestämmelsen ges exempelvis följande lydelse:

"Av tomt som omfattar med F betecknat område får högst en -del bebyggas."

I sistnämnda fall ges bestämmelsen lydelsen:

"Bebyggelse på tomt som omfattar med F betecknat område får icke uppta större areal än m²."

Bestämmelse angående antal byggnader på tomt är icke obligatorisk, men kan vara önskvärd för t ex ett egnahemsområde. Bestämmelsen kan ges lydelsen:

"På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får endast en huvudbyggnad och ett fristående uthus eller annan gårdsbyggnad uppföras."

Bestämmelsen kan avse antingen med Ö eller med F betecknat område och dess sakliga innehåll kan varieras. Om anledning finns att helt förbjuda fristående uthusbebyggelse kan bestämmelsen ges följande lydelse:

"På tomt som omfattar med F betecknat område får endast en huvudbyggnad uppföras. Fristående uthus eller annan gårdsbyggnad får icke uppföras."

Om bebyggelseytan avses att regleras genom angivande av visst arealmått för byggnaderna är det vanligen lämpligt att även begränsa antalet byggnader. I sådant fall kan ifrågavarande § 7 ges exempelvis följande i förslaget alternativt angivna rubrik och lydelse:

ANTAL BYGGNADER OCH BYGGNADSYTA PÅ TOMT.

Mom. 1. På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får endast en huvudbyggnad jämte erforderliga gårdsbyggnader uppföras.

Mom. 2. På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får huvudbyggnad jämte uthus eller andra gårdsbyggnader icke uppta större sammanlagd areal än m². Fristående uthus eller andra gårdsbyggnader får ej uppta större sammanlagd areal än m².

Bestämmelsen kan avse antingen med Ö eller med F betecknat område.

Beträffande elastisk stadsplan kan en bestämmelse om tillåten byggnadsyta på tomt ges följande lydelse:

"Inom med siffra i rektangel betecknat område får byggnader uppföras med högst den byggnadsyta i kvadratmeter som siffran anger. Sådant område får icke indelas till mer än en tomt."

8 §. VÅNINGSAANTAL.

Stadsplanebestämmelser angående våningsantal har till uppgift att jämte övriga bestämmelser reglera bebyggelsens intensitet och därmed främja ett lämpligt utnyttjande av planområdet. De är av betydelse för bl a sundhet, brandsäkerhet och trevnad och för en god stadsbild. I allmänhet bör våningsantalet i stadsplanen regleras för all bostadsbebyggelse samt där bostäder avses att i väsentlig utsträckning förekomma blandade med lokaler för andra ändamål. Inom centrala stadsområden finns vanligen skäl att maximera våningsantalet för i huvudsak all slags bebyggelse. Vanlig bestämmelse om våningsantal är följande:

"På med romersk siffra betecknat område får byggnad uppföras med högst det antal våningar som siffran anger."

Där skäl finns att reglera byggnads höjd genom bestämmelse, vilken anger höjden i meter ovan visst nollplan, kan understundom finnas skäl att avvika från fordran på angivande

av visst våningsantal. Ej sällan är detta fallet i fråga om flerfamiljshus i mycket kuperad terräng. Därvid kan bestämmelsen ges lydelsen:

"Där våningsantal ej finns angivet, får byggnad uppföras med det antal våningar som bestämmelserna angående byggnads höjd möjliggör."

Genom 1959 års byggnadsstadga blev vindsinredning generellt tillåten. Rätten till vindsinredning kan emellertid helt eller delvis förbjudas genom stadsplanebestämmelser. En sådan bestämmelse kan ges följande alternativa lydelse:

"På med n betecknat område får vind icke inredas utöver angivet våningsantal."

"På med n betecknat område får vind icke inredas ovan det plan som bestäms av medgiven största hushöjd."

Många gånger kan bestämmelse om förbud mot vindsinredning ges en mer eller mindre generell avfattning. Bestämmelsen kan då intas i omedelbar anslutning till exempelvis bestämmelse om våningsantal och ges följande formulering: "Härutöver får vind icke inredas."

I sådana fall där enligt gällande plan inredandet av vind varit medgiven inom vissa delar av ett område - vanligen med hänvisning till beteckningen v på plankartan - och där man även i fortsättningen vill begränsa vindsinredningen till de delar där den sålunda tidigare varit uttryckligen medgiven, kan detta åstadkommas genom en bestämmelse av följande alternativa lydelse:

"Inredning av vind utöver angivet våningsantal får ske endast inom med v betecknat område."

"Inredning av vind ovan det plan som bestäms av medgiven största hushöjd får ske endast inom med v betecknat område."

Bestämmelser som begränsar rätten att inreda vind till en viss del av vindens yta torde i allmänhet innebära en alltför detaljerad reglering av bebyggelsen och inte vara förenliga med den enkelhet i fråga om stadsplanebestämmelser som bör eftersträvas.

9 §. BYGGNADS HÖJD.

Stadsplanebestämmelser angående byggnads höjd är i de flesta fall nödvändiga. De tjänar ofta liksom bestämmelserna om våningsantal till att reglera bebyggelsens intensitet och kan i samma grad som dessa ha betydelse för

sundhet, brandsäkerhet och trevnad samt för att åstadkomma en god stadsbild. Det är att märka att föreskrifterna i 39 § BS rörande byggnads avstånd till gräns mot grannfastighet samt till annan byggnad på fastighet är gjorda beroende av den för byggnaden enligt stadsplanen tillåtna största höjden. Höjdbestämmelser i stadsplanen är följaktligen nödvändiga för att dessa avståndsbestämmelser skall träda i funktion och få avsedd verkan.

Liksom stadsplanebestämmelser i allmänhet, ges höjdbestämmelserna vanligen en restriktiv form och anger sålunda att ett visst maximimått icke får överskridas (rörande annan formulering se sid 59). Erforderliga föreskrifter om vad som förstås med byggnads höjd återfinns i 37 § BS.

Höjdbestämmelser är nödvändiga för all kvartersmark som avses att utnyttjas till bebyggelse för enskilt ändamål. För sådan mark har höjdbestämmelserna betydelse bl a med hänsyn till gällande föreskrifter angående gatumarkersättning och ersättning för gatubyggnadskostnad.

Det kan här erinras om att föreskrifterna i BS inte innehåller några höjdbestämmelser beträffande uthus och andra gårdsbyggnader. I planen skall därför intas bestämmelse härom.

Även i fråga om kvartersmark för allmänna byggnader är bestämmelser som begränsar höjden till visst maximimått i regel erforderliga. Sådana bestämmelser är där av särskild betydelse i fall marken gränsar till eller ligger nära områden för enskild bebyggelse. Samma princip bör även gälla i fråga om specialområden med sådan belägenhet att höjdmåtten för bebyggelse därinom kan få betydelse för förhållandena i grannskapet.

För sådana specialområden där uppförandet av byggnader ej kan ifrågakomma kan höjdbestämmelser självfallet undvaras, t ex vattenområde betecknat med V. Vanligen kan de även undvaras för fritidsområde Ra, begravningsplats K, område för elektrisk högspänningsledning El och vattenområde betecknat med Vb. Däremot behövs i regel höjdbestämmelser för folkpark Rf och för idrottsområde Ri. Inom områden för friluftsbad Rb och för transformatorstation Es samt inom vattenområde betecknat med Vj kan under vissa omständigheter reglering av byggnadshöjden vara erforderlig.

Även beträffande trafikområden är behovet av höjdbestämmelser varierande och beror bl a på områdets beskaffenhet och omfattning samt läge i förhållande till områden för andra ändamål. För järnvägsområde Tj är det i vissa fall erforderligt att viss maximihöjd anges. Hamnområden Th bör som regel ha höjdbestämmelse med hänsyn till där förekommande magasins-, kontors- och vaktbyggnader. Där högre bebyggelse är nödvändig bör härför anvisas särskilda delar av hamnen (jmf sid 40).

9 § 1 mom. Byggnads höjd (hänvisning till våningsantalet).

I sådana fall då antalet våningar anges i stadsplanen (jmf 8 § mom. 1) ges bestämmelse angående byggnads höjd följande lydelse:

"På med I, II eller ... betecknat område får byggnad icke uppföras till större höjd än respektive 0,0; 0,0; och ... meter."

Vid angivandet av höjdmåttén bör tillses att i stadsplanen icke anges större byggnadshöjd än som är nödvändigt med hänsyn till medgivet våningsantal. Bl a bör observeras att om kvarterersmark för enskilt bebyggande åsätts större byggnadshöjd än det medgivna våningsantalet påkallar, markägaren kan bli betungad med oskäligt stora ersättningar för gatumark och gatubyggnadskostnad.

9 § 2 mom. Byggnads höjd (hänvisning till höjdsiffra).

När bestämmelser angående våningsantal kan undvaras i stadsplanen, vilket oftast är fallet beträffande specialområdena samt viss kvarterersmark, t ex A och J, kan följande höjdbestämmelse användas:

"På med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter som siffran anger."

Beträffande industriområden kan svårigheter föreligga att redan vid stadsplanens uppgörande utröna vilka hushöjder som för ändamålet kan behövas. För sådana områden kan det därför vara lämpligt att genom viss undantagsbestämmelse möjliggöra avvikelser från i stadsplanen angivet höjdmått beträffande mindre del av byggnad. I dylika fall kan höjdbestämmelsen ges lydelsen:

"På med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter som siffran anger. Där så prövas lämpligt må byggnadsnämnden medge högre höjd för mindre byggnadsdel."

I fråga om industriområden torde bestämmelse av denna art böra förekomma huvudsakligen beträffande sådant J-område där här avsedd undantagsmöjlighet befinns lämplig med hänsyn till områdets läge i förhållande till annan bebyggelse.

9 § 3 mom. Byggnads höjd (hänvisning till höjd ovan visst nollplan).

Vid bebyggelse med t ex hyreshus i mycket kuperad

terräng är det ofta svårt att med tillämpning av 37 § BS avgöra hur hushöjd skall räknas om den i stadsplanen anges enligt 1 mom. eller 2 mom. här ovan. En säkrare reglering kan då uppnås om hushöjden i stadsplanen bestäms till visst mått räknat i förhållande till grundkartans nollplan. Samma anordning kan användas t ex om stadsplanen avser att åstadkomma gemensam taklisthöjd för en grupp av byggnader. Bestämmelsen ges i sådana fall följande lydelse:

"På med plus jämte siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter över grundkartans nollplan som siffran anger."

9 § 4 och 5 mom. Höjd för överbyggd gård och annan terrassbyggnad.

För mark betecknad med ringprickning är stadsplanebestämmelser som reglerar höjdläget för den avsedda överbyggnaden obligatoriska och kan ges följande lydelse:

"Terrassplan på med ringprickning betecknad mark får icke läggas på högre höjd än meter."

Om höjdläget avses att räknas från grundkartans nollplan används följande formulering:

"Terrassplan på med ringprickning samt plus jämte siffra i romb betecknad mark får icke läggas på högre höjd över grundkartans nollplan än siffran i romben anger."

Såsom inledningsvis framhållits brukar stadsplanebestämmelser angående byggnads höjd i allmänhet utformas så att de anger den maximala byggnadsrätten. Emellertid har i enstaka fall fastställts stadsplan som innehållit bestämmelse om skyldighet att utnyttja den enligt planen tillåtna byggnadshöjden. För stadsbilden kan en sådan skyldighet vara av stor betydelse, t ex om stadsplanen avser att ett torg eller någon annan allmän plats skall få enhetlig arkitektur. Med hänsyn härtill kan genom stadsplanebestämmelse föreskrivas, att byggnad skall uppföras till viss höjd. För stadgande av sådan skyldighet torde förutsättas att verkligt vägande skäl föreligger.

Med hänsyn till luftfarten fordras ibland stadsplanebestämmelser som har till avsikt att förbjuda att flaggstänger, ledningsstolpar, radioantenner eller dyl i omgivningen av flygfält överskjuter viss höjd. Dessa höjdbestämmelser brukar göras allmängiltiga för stadsplanområdet och bli sålunda tillämpliga på såväl allmänna platser som kvartersmark och specialområden. Exempel på sådan bestämmelse är följande:

"På med plus jämte siffra i dubbel romb betecknad mark får del av byggnad, skorsten, flaggstång eller annan anordning icke uppföras till större höjd i meter över grundkartans nollplan än som siffran anger."

10 §. TAKLUTNING.

Stadsplanebestämmelser rörande taklutning förekommer t ex i form av maximering av taks lutningsvinkel.

Bestämmelsen kan t ex ges denna lydelse:

"På med siffra i triangel betecknat område får tak ges en lutning mot horisontalplanet av högst det gradtal som siffran anger."

Avses enhetlig bestämmelse beträffande taklutning för all bebyggelse inom planområdet kan kartbeteckning uteslutas och följande formulering användas:

"Tak får ges en lutning mot horisontalplanet av högst ... °."

11 §. ANTAL LÄGENHETER.

Stadsplanebestämmelser angående antal lägenheter som får inredas i byggnad är icke obligatoriska. Med stöd av 12 § 2 mom. BS kan emellertid stadganden härom intas i stadsplanebestämmelser där så anses lämpligt.

För bostadsområden med beteckningen Ö eller F kan bestämmelse i detta ämne ges exempelvis följande lydelse:

"På med Ö eller F betecknat område får huvudbyggnad icke inrymma mera än en bostadslägenhet. I gårdsbyggnad får bostad icke inredas."

Alternativt kan föreskrivas annat antal lägenheter.

12 §. UTFARTSFÖRBUD.

Frågan om utfart eller annan utgång mot gata bör utredas i samband med stadsplanens upprättande. Det kan då visa sig vara erforderligt att i planen intas föreskrift om avstängande av fastigheter inom visst område från förbindelse med viss gata. Möjlighet härtill finns på grund av 12 § 2 mom. BS, som bl a medger att i stadsplanebestämmelser i mån av behov intas förbud mot anordnande av utfart eller annan utgång mot gata. Ett förbud mot utfart kan exempelvis möjliggöra att viktigare genomfartsled skyddas mot utfarter som är olämpliga ur trafiksynpunkt. En av förutsättningarna för meddelande av sådant förbud är dock självfallet att fastighets behov av utfart blir på annat sätt behörigen tillgodosett. Utfartsförbud innebär även förbud mot infart.

Förbud mot utfart kan ges lydelsen:

"Utfart må icke anordnas över områdesgräns som jämväl betecknats med ofyllda cirklar."

Nämnda bestämmelse avser endast körbar utfart. Om det är av förhållandena påkallat kan bestämmelsen avfattas så att den innefattar förbud även mot anordnande av utgång avsedd för gångtrafikanter. Bestämmelsen kan då formuleras sålunda:

"Utfart eller annan utgång må icke anordnas över områdesgräns som jämväl betecknats med ofyllda cirklar."

Ibland kan bestämmelsen om förbud mot utfart eller annan utgång förenas med skyldighet att uppsätta stängsel. Bestämmelsen kan då ges följande lydelse:

"I områdesgräns som jämväl betecknats med fyllda cirklar skall fastighet förses med stängsel, vari ej får anordnas öppning som medger utfart eller annan utgång mot gata. Befrielse från här angiven skyldighet kan medges beträffande fastighet från vilken med hänsyn till dess höjdläge, vidtagna åtgärder eller andra omständigheter utfart ej kan väntas äga rum samt fastighet vars behov av utfart icke kan på annat sätt behörigen tillgodoses."

Alternativt kan bestämmelsen tänkas utformad så att den avser hinder endast mot körtrafik men däremot icke mot gångtrafik. I sådant fall kan orden "utfart eller annan utgång" i första meningen utbytas mot "utfart". Förekommer i ett och samma planförslag behov av såväl dylik bestämmelse som den förut angivna, torde för åtskillnad kunna i ena fallet göras hänvisning till exempelvis "områdesgräns som sträcker sig mellan de med a och b angivna punkterna."

I något fall kan förbud som här åsyftas avse anordningar i byggnadsfasad. Exempel på fastställd bestämmelse avseende sådant förhållande är följande: "I den med bokstäverna a-b-c-d betecknade byggnadslinjen må ej anordnas port för gång eller körförbindelse."

En bestämmelse i stadsplan är i och för sig icke tillräcklig för att ett med bestämmelsen avsett utfartsförbud skall bli effektivt. Stadsplanens fastställande medför i princip endast den verkan, att nybyggnad ej utan dispens är tillåten i strid mot planen. Att denna blir genomförd ankommer - fränsett vissa situationer, där det allmänna äger rätt att tvångsvis taga marken i anspråk - på den enskilde markägaren, och utfartsförbudet blir därför ofta i praktiken icke genomfört av denne förrän han skall företaga sådan åtgärd med fastigheten som är nybyggnad.

I vanligaste fall torde endast genom stängsel eller annan anordning som nu sagts kunna åstadkommas verksamt hinder mot utfart eller annan utgång över fastighetsgränsen.

Såsom exempel på rättsfall som rör utfartsförbud i stadsplaner kan följande nämnas.

Enär kommunen såsom ägare av mark som ingår i specialområde för trafikändamål kan förhindra utfart över gräns till området är särskild stadsplanebestämmelse i sådant syfte överflödig.

Då parkområde redovisats med gränslinje avsedd att fastställas har stadsplanebestämmelse om utfartsförbud över sådan linje undantagits från fastställelse, enär förbudet här ej fyllt någon uppgift.

Bestämmelse om utfartsförbud över punktprickad linje belägen inom allmän platsmark och ej avsedd att fastställas har undantagits från fastställelse.

Bestämmelse enligt vilken utfart ej fick tas över parkområde som avgränsats med linje avsedd att fastställas har såsom överflödig undantagits från fastställelse, eftersom utfart icke kan anordnas över området utan medgivande av kommunen såsom markägare.

Då fråga varit om parkområde angivet med gränslinje ej avsedd att fastställas har bestämmelse om förbud mot utfart över området undantagits från fastställelse, enär utfart icke kan anordnas över området utan medgivande av kommunen såsom markägare, om området anordnas såsom park.

13 §. ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER.

När det är angeläget att en äldre mot stadsplanen stridande byggnad borttas innan nybyggnad sker kan planen kompletteras med en särskild bestämmelse, kallad övergångsbestämmelse, vilken endast får avse bebyggelsen inom varje tomt för sig. Exempel på sådana bestämmelser är följande:

"På tomt får nybyggnad ej företas så länge på tomten befintlig bebyggelse ej överensstämmer med stadsplanen. Nybyggnad får dock företas, därest den befintliga bebyggelsen prövas ej förhindra ett ändamålsenligt bebyggande av kvarteret eller vålla olägenheter med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad."

"På tomt inom planområdet får nybyggnad ej företas så länge någon byggnad i strid mot stadsplanen helt eller delvis kvarligger på med punktprickning betecknad del av tomten."

"Nybyggnad får företas endast under förutsättning att bebyggelsen på tomten i dess helhet bringas i överensstämmelse med stadsplanen."

BYGGNADSPLAN

Föreskrifter angående byggnadsplan återfinns i bl a 13 § BS. Såsom framgår av paragrafen skall, utöver däri meddelade föreskrifter, i tillämpliga delar gälla vad i 12 § är stadgat om stadsplan. Byggnadsplan med tillhörande bestämmelser förutsätts i allmänhet bli av enklare innehåll än stadsplan. Fordras en mera komplicerad planläggning, förutsätts att i stället stadsplan används.

Då beträffande byggnadsplan inte föreligger möjligheter att dirigera fastighetsbildningen på liknande sätt som vid stadsplan synes förutsättningar saknas att utforma en byggnadsplan såsom "elastisk plan". I byggnadsplaneförslag som kommit under Kungl. Maj:ts prövning har därför områden, där byggnadsrätten reglerats som vid elastisk stadsplan, i allmänhet undantagits från fastställelse.

Beträffande byggnadsplanebestämmelsers formulering föreligger i övrigt inga väsentliga olikheter jämfört med stadsplanebestämmelser. Vid avfattningen av de bestämmelser som finns erforderliga i byggnadsplanen kan följaktligen de bestämmelseformuleringar som i det föregående anvisats för stadsplan i allt väsentligt tjäna till förebilder. Emellertid bör iaktas de olikheter som föreligger beträffande benämningarna på de i byggnadsplan ingående områdena. Bl a förekommer här icke stadsplanens benämningar gata, gatemark, byggnadskvarter och tomt. De är i byggnadsplan ersatta av väg, vägmark, byggnadsmark och tomtplats.

Vanligast torde bli att den för bebyggelse avsedda marken i byggnadsplan är inskränkt till mark avsedd för bostadsändamål och att därvid kommer att anvisas bebyggelse med fristående hus innehållande högst två våningar. Möjligheter till andra anordningar av bostadsbebyggelsen är dock icke uteslutna. I vissa fall torde även föreligga behov av bebyggelse för annat enskilt ändamål, t ex industri eller småindustri. Område för allmän byggnad kan även förekomma och vidare även specialområden t ex järnvägsområde, vattenområde, idrottsområde, friluftsbad o s v. Bestämmelser rörande byggnadsplaneområdets användning kan då formuleras efter förebild av de tidigare angivna stadsplanebestämmelserna.

Liksom fallet är i fråga om stadsplan innehåller BS bl a med hänsyn till byggnadsplan vissa bestämmelser om byggande vilka är av supplerande natur, nämligen de i 39 § BS intagna bestämmelserna. Såsom av paragrafen framgår skall dessa bestämmelser gälla i den mån ej annat föreskrivs genom byggnadsplan. Genom paragrafen regleras byggnads läge i förhållande till gräns mot grannfastighet och till annan byggnad på samma tomtpåts. Föreskrifter i dessa ämnen behöver därför icke intas i planbestämmelserna annat än i den mån särskilda omständigheter påkallar avvikelser från 39 § BS. Om så är påkallat kan genom byggnadsplanebestämmelserna 39 § BS sättas ur kraft antingen i sin helhet eller till viss del.

Bilaga 1.

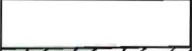

STADSPLANEKARTA

A. Gränsbeteckningar

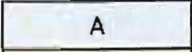
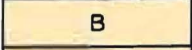
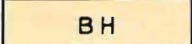
	Stadsplanegräns
	Gräns för område inom vilket stadsplan avses att upphävas
	Gällande områdesgräns avsedd att bibehållas
	Gällande bestämmelsegräns avsedd att bibehållas
	Gällande områdesgräns avsedd att utgå
	Gällande bestämmelsegräns avsedd att utgå
	Kvarters- eller annan områdesgräns
	Bestämmelsegräns
	Gränslinjer ej avsedda att fastställas
	Förbud mot utfart
	Tvärstreck med pil markerar förbudets slut
	Förbud mot utfart med stängselskyldighet
	Tvärstreck med pil markerar förbudets slut

B. Områdesbeteckningar

ALLMÄN PLATS

	Gata eller torg
	Park eller plantering
	Park eller plantering

BYGGNADSKVARTER

	Område för allmänt ändamål
	Område för bostadsändamål
	Område för bostads- och handelsändamål

BYGGNADSKVARTER (forts)

BS	Område för bostadsändamål, sammanbyggda hus
BÖ	Område för bostadsändamål, fristående eller kopplade hus
BF	Område för bostadsändamål, fristående hus
H	Område för handelsändamål
J	Område för industriändamål
Jm	Område för småindustriändamål
Bj	Område för bostads- och småindustriändamål
G	Område för garageändamål
Gm	Område för garage- och motorserviceändamål
Gt	Område för bensinförsäljning
C	Område för samlingslokaler
Ch	Område för centrumbebyggelse

SPECIALOMRÅDEN

Trafikområden

Ta	Område för gatutrafikändamål
Tp	Område för fordonsparkering
Th	Område för hamnändamål
Tj	Område för järnvägsändamål
Tl	Område för luftfartsändamål
Tv	Område för vattenled (kanal)

Rekreatiomsområden

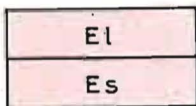
Ra	Fritidsområde
Rb	Friluftsbad
Rf	Folkpark
Ri	Område för idrottsändamål

Kyrkogård (begravningsplats)

Område för begravningsändamål

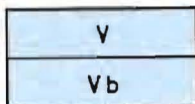
Säkerhetsområden

Högspänningsledning

Transformatorstation

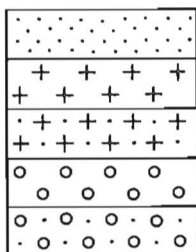
Vattenområden

Vattenområde

Vattenområde som får överbyggas

C. Övriga beteckningar

Mark som icke får bebyggas

Mark för uthus o. dyl.

Mark där uthus o. dyl. undantagsvis får uppföras

Överbyggd gård och annan terrassbyggnad

Mark för byggnad under markplanet

u Mark tillgänglig för underjordiska ledningar

x Mark tillgänglig för allmän gångtrafik

z Mark eller del av vattenområde tillgänglig för allmän gatutrafik

+0,0 Gällande gatuhöjd

(+0,0) Gällande gatuhöjd avsedd att utgå

+0,0 Gatuhöjd

⊕ +0,0 Annan markhöjd

C. Övriga beteckningar (forts)

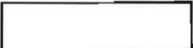

	Tillåten byggnadsyta i m ²
I II III	Antal våningar
n	Utöver angivet våningsantal får vind icke inredas
	Byggnadshöjd
	Byggnadshöjd räknad från grundkartans nollplan
	Taks lutningsvinkel i grader

BYGGNADSPLANEKARTA**A. Gränsbeteckningar**

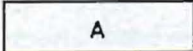
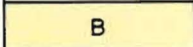
	Byggnadsplanegräns
	Gräns för område inom vilket byggnadsplan avses att upphävas
	Gällande områdesgräns avsedd att bibehållas
	Gällande bestämmelsegräns avsedd att bibehållas
	Gällande områdesgräns avsedd att utgå
	Gällande bestämmelsegräns avsedd att utgå
	Byggnadsmarks- eller annan områdesgräns
	Bestämmelsegräns
	Gränslinjer ej avsedda att fastställas
	Förbud mot utfart
	Tvärstreck med pil markerar förbudets slut
	Förbud mot utfart med stängselskyldighet
	Tvärstreck med pil markerar förbudets slut

B. Områdesbeteckningar

ALLMÄN PLATS

	Vägmark
	Park eller plantering
	Park eller plantering

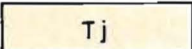
BYGGNADSMARK

	Område för allmänt ändamål
	Område för bostadsändamål

För övriga slag av byggnadsmark användas i tillämpliga delar stadsplanekartans beteckningar för byggnadskvarter.

SPECIALOMRÅDEN

Trafikområden

	Område för järnvägsändamål
---	----------------------------

För övriga trafikområden och övriga specialområden, såsom R = rekreationsområden, K = kyrkogård, E = säkerhetsområden och V = vattenområden användas i tillämpliga delar stadsplanekartans beteckningar.

C. Övriga beteckningar

<u>+0,0</u>	Gällande väghöjd
+0,0	Väghöjd

I övrigt lika med stadsplanekartans i tillämpliga delar.

Bilaga 2.

Förslag till stadsplan för kvarteret NN m fl
i NN kommun

STADSPLANEBESTÄMMELSER

1 §. STADSPLANEOMRÅDETS ANVÄNDNING

1 mom. Byggnadskvarter.

- a) Med A betecknat område får användas endast för allmänt ändamål.
- b) Med B betecknat område får användas endast för bostadsändamål.
- c) Med Bh betecknat område får användas endast för bostadsändamål och, där så prövas lämpligt, för handels- och hantverksändamål.
- d) Med BH betecknat område får användas endast för bostads- och handelsändamål.
- e) Med H betecknat område får användas endast för handelsändamål.
- f) Med J betecknat område får användas endast för industriändamål.
- g) Med Jm betecknat område får användas endast för småindustriändamål av sådan beskaffenhet att närboende ej vållas olägenheter med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad.
- h) Med Bj betecknat område får användas endast för bostadsändamål samt, där så med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad prövas utan olägenhet kunna ske, för småindustriändamål.
- i) Med G betecknat område får användas endast för garageändamål.
- j) Med Gm betecknat område får användas endast för garageändamål och där så prövas lämpligt för motorserviceändamål.
- k) Med Gt betecknat område får användas endast för bensinförsäljning och därmed samhörigt motorserviceändamål.
- l) Med U betecknat område får användas endast för upplagsändamål.
- m) Med Lh betecknat område får användas endast för handels-trädgårdsändamål.
- n) Med Lk betecknat område får användas endast för koloniträdgårdsändamål.

- o) Med C betecknat område får användas endast för samlings- och föreningslokaler och därmed samhörigt ändamål.
- p) Med Ch betecknat område får användas endast för sådant kommersiellt, socialt eller kulturellt ändamål som har anknytning till stadsdelscentrum och som ej kan förväntas medföra sanitär olägenhet för närboende eller eljest störa trevnaden.
- q) Med k betecknat område skall utgöra reservat för befintlig, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

2 mom. Specialområden.

- a) Med Ta betecknat område får användas endast för gatutrafik och därmed samhörigt ändamål.
- b) Med Tp betecknat område får användas endast för parkeringsändamål.
- c) Med Th betecknat område får användas endast för hamntrafik och därmed samhörigt ändamål.
- d) Med Tj betecknat område får användas endast för järnvägstrafik och därmed samhörigt ändamål.
- e) Med Tl betecknat område får användas endast för luftfart och därmed samhörigt ändamål.
- f) Med Tv betecknat område får användas endast för kanaltrafik och därmed samhörigt ändamål.
- g) Med Ra betecknat område får användas endast som fritidsområde.
- h) Med Rb betecknat område får användas endast för friluftsbad och därmed samhörigt ändamål.
- i) Med Rf betecknat område får användas endast för folkparksändamål och därmed samhörigt ändamål.
- j) Med Ri betecknat område får användas endast för idrottsändamål och därmed samhörigt ändamål.
- k) Med K betecknat område får användas endast för begravningsändamål.
- l) Med El betecknat område får användas endast för elektrisk högspänningsledning och därmed samhörigt ändamål.
- m) Med Es betecknat område får användas endast för transformatorstation och därmed samhörigt ändamål.
- n) Med V betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas.
Alternativ: Med V betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för broar.
- o) Med Vb betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för mindre bryggor, båthus eller dyl.
- p) Med Vj betecknat område skall utgöra vattenområde som icke får utfyllas eller överbyggas i annan mån än som erfordras för industriella vattenbyggnader.

2 §. MARK SOM ICKE ELLER I ENDAST MINDRE OMFATTNING FÅR BEBYGGAS

- 1 mom. Med punktprickning betecknad mark får icke bebyggas.
- 2 mom. Med korsprickning betecknad mark får bebyggas endast med uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader.

- 3 mom. Med punkt- och korsprickning betecknad mark får icke bebyggas. Utan hinder härav får uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader uppföras om detta för varje särskilt fall prövas vara förenligt med ett prydligt och ändamålsenligt bebyggande av kvarteret.
- 4 mom. Med ringprickning betecknad mark får överbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt.
- 5 mom. Med punkt- och ringprickning betecknad mark får underbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt.
- 6 mom. Med punkt- och ringprickning betecknad mark får underbyggas och användas endast på sätt som för varje särskilt fall prövas lämpligt. Översta bjälklaget skall utföras så att hinder ej uppstår för lämplig plantering.

3 §. SÄRSKILDA FÖRESKRIFTER ANGÅENDE OMRÅDEN FÖR LEDNINGAR OCH FÖR ALLMÄN TRAFIK

- 1 mom. På med u betecknad mark får icke vidtas anordningar som hindrar framdragande eller underhåll av underjordiska allmänna ledningar.
- 2 mom. Med x betecknad del av järnvägsområde skall hållas tillgänglig för allmän gångtrafik.
- 3 mom. Med z betecknad del av järnvägsområde skall hållas tillgänglig för allmän gatutrafik.
- 4 mom. Inom med z betecknad del av vattenområde får allmän gatutrafik framföras på bro över vattnet.
- 5 mom. Med x betecknat område inom byggnadskvarter får icke bebyggas på sätt som hindrar att området i jämnhöjd med angränsande gator och till en fri höjd av minst . . . meter används för allmän gångtrafik.
 Alternativ: Med z betecknat område inom byggnadskvarter får icke bebyggas på sätt som hindrar att området i jämnhöjd med angränsande gator och till en fri höjd av minst . . . meter används för allmän gatutrafik.
- 6 mom. Inom med x betecknat område inom byggnadskvarter får icke vidtas anordningar som hindrar att området används för allmän gångtrafik.
- 7 mom. Med x betecknat område i kvartershörn får icke bebyggas på sätt som hindrar att området i jämnhöjd med angränsande gator och till en fri höjd av minst . . . meter används för allmän gångtrafik. Områdets inre begränsningslinje skall ha en längd av minst . . . meter och bilda lika vinklar med vardera gatulinjen.

4 §. BYGGNADSSÄTT

- 1 mom. På med S betecknat område skall byggnad uppföras i gräns mot granntomt där sådan gräns förekommer inom området.

Alternativ: På med S betecknat område skall byggnad uppföras i gräns mot granntomt där sådan gräns förekommer inom området. Byggnad får dock uppföras indragen från gräns mot granntomt, om detta prövas vara förenligt med ett prydligt och ändamålsenligt bebyggande av kvarteret.

- 2 mom. Med Sr betecknat område får bebyggas endast med radhus.
 3 mom. På med Ö betecknat område skall byggnader uppföras fristående eller två och två med varandra sammanbyggda i gemensam tomtgräns.
 4 mom. Med F betecknat område får bebyggas endast med hus som uppförs fristående.
 Alternativ: På med F betecknat område skall huvudbyggnader uppföras fristående.

5 §. TOMTS STORLEK

På med F betecknat område får tomt icke ges mindre areal än m².

6 §. BYGGNADS LÄGE

På med F betecknat område skall huvudbyggnad uppföras på ett avstånd av minst . . . meter från den gräns mot granntomt, som ligger på samma sida om byggnaden som den med a - b betecknade gränsen för kvarteret, och minst meter från gräns mot granntomt på motsatta sidan.

7 §. DEL AV TOMT SOM FÅR BEBYGGAS OCH ANTAL BYGGNADER PÅ TOMT

- 1 mom. Av tomt som omfattar med F betecknat område får högst en . . . -del bebyggas.
 2 mom. Bebyggelse på tomt som omfattar med F betecknat område får icke uppta större areal än . . . m².
 3 mom. På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får endast en huvudbyggnad och ett fristående uthus eller annan gårdsbyggnad uppföras.
 4 mom. På tomt som omfattar med F betecknat område får endast en huvudbyggnad uppföras. Fristående uthus eller annan gårdsbyggnad får icke uppföras.

7 §. Alternativ: ANTAL BYGGNADER OCH BYGGNADSYTA PÅ TOMT

- 1 mom. På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får endast en huvudbyggnad jämte erforderliga gårdsbyggnader uppföras.
 2 mom. På tomt som omfattar med Ö eller F betecknat område får huvudbyggnad jämte uthus eller andra gårdsbyggnader icke uppta större sammanlagd areal än . . . m². Fristående uthus eller andra gårdsbyggnader får ej uppta större sammanlagd areal än . . . m².

- 3 mom. Inom med siffra i rektangel betecknat område får byggnader uppföras med högst den byggnadsyta i kvadratmeter som siffran anger. Sådant område får icke indelas till mer än en tomt.

8 §. VÅNINGSAKTAL

- 1 mom. På med romersk siffra betecknat område får byggnad uppföras med högst det antal våningar som siffran anger.
- 2 mom. Där våningsantal ej finns angivet, får byggnad uppföras med det antal våningar som bestämmelserna angående byggnads höjd möjliggör.
- 3 mom. På med n betecknat område får vind icke inredas utöver angivet våningsantal.
- 4 mom. På med n betecknat område får vind icke inredas ovan det plan som bestäms av medgiven största hushöjd.

9 §. BYGGNADS HÖJD

- 1 mom. På med I, II eller ... betecknat område får byggnad icke uppföras till större höjd än respektive 0,0; 0,0 och ... meter.
- 2 mom. På med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter som siffran anger.
Alternativ: På med siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter som siffran anger. Där så prövas lämpligt må byggnadsnämnden medge högre höjd för mindre byggnadsdel.
- 3 mom. På med plus jämte siffra i romb betecknat område får byggnad uppföras till högst den höjd i meter över grundkartans nollplan som siffran anger.
- 4 mom. Terrassplan på med ringprickning betecknad mark får icke läggas på högre höjd än ... meter.
- 5 mom. Terrassplan på med ringprickning samt plus jämte siffra i romb betecknad mark får icke läggas på högre höjd över grundkartans nollplan än siffran i romben anger.
- 6 mom. På med B betecknat område får uthus eller annan gårdsbyggnad icke uppföras till större höjd än ... meter.
- 7 mom. På med korsprickning betecknat område får uthus, garage och dylika mindre gårdsbyggnader icke uppföras till större höjd än ... meter.
- 8 mom. På med plus jämte siffra i dubbel romb betecknad mark får del av byggnad, skorsten, flaggstång eller annan anordning icke uppföras till större höjd i meter över grundkartans nollplan än som siffran anger.

10 §. TAKLUTNING

På med siffra i triangel betecknat område får tak ges en lutning mot horisontalplanet av högst det gradtal som siffran anger.

Alternativ: Tak får ges en lutning mot horisontalplanet av högst ... °.

11 §. ANTAL LÄGENHETER

På med Ö eller F betecknat område får huvudbyggnad icke inrymma mera än en bostadslägenhet. I gårdsbyggnad får bostad icke inredas.

12 §. UTFARTSFÖRBUD

- 1 mom. Utfart må icke anordnas över områdesgräns som jämväl betecknats med ofyllda cirklar.
A l t e r n a t i v: Utfart eller annan utgång må icke anordnas över områdesgräns som jämväl betecknats med ofyllda cirklar.
- 2 mom. I områdesgräns som jämväl betecknats med fyllda cirklar skall fastighet förses med stängsel, vari ej får anordnas öppning som medger utfart eller annan utgång mot gata. Befrielse från här angiven skyldighet kan medges beträffande fastighet från vilken med hänsyn till dess höjdläge, vidtagna åtgärder, eller andra omständigheter utfart ej kan väntas äga rum samt fastighet vars behov av utfart icke kan på annat sätt behörligen tillgodoses.

13 §. ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

På tomt får nybyggnad ej företas så länge på tomten befintlig bebyggelse ej överensstämmer med stadsplanen. Nybyggnad får dock företas, därest den befintliga bebyggelsen prövas ej förhindra ett ändamålsenligt bebyggande av kvarteret eller vålla olägenheter med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad.

A l t e r n a t i v: På tomt inom planområdet får nybyggnad ej företas så länge någon byggnad i strid mot stadsplanen helt eller delvis kvarligger på med punktprickning betecknad del av tomten.

Skrifter från statens planverk

Förteckning över publikationer:

Byggnade

Nr 1	Svensk Byggnorm 67	40:—
Nr 2	Typgodkännande	3:—
Nr 3	Förankring av skalmurar	2:50
Nr 4	Bindemedelsnormer	8:—
Nr 6	Panncentraler	10:—
Nr 7	Värmeledningstal för mineralull	2:50
Nr 8	Stålbyggnormer	8:—
Nr 9	Fabriksbetong	2:50
Nr 10	Ljudisoleringsex., del I, Väggar och bjälklag	10:—
Nr 11	Pålnormer	10:—
Nr 12	Brandteknisk klassificering	12:—
Nr 14	Gasbetongelementnormer	8:—
Nr 15	Värmeisolering (karbamidskum)	2:50
Nr 16	FBV-taxa	5:—
Nr 17	Spännbetongnormer	10:—
Nr 18	Installation av förbränningsklosett	3:—
Nr 19	SBN. Ändringslista 1	3:—
Nr 20	Aktuelltutdrag	25:—
Nr 21	SBN — R 1969. Byggnormregister	12:—
Nr 22	Godkännandeförteckning	8:—
Nr 24	Handikappbyggnormer	6:—
Nr 25	Betongpelare	3:—
Nr 26	Bastubyggnorm	3:—
Nr 27	Stötboten i hisschakt	2:—
Nr 28	Värmeledningstal för träullsplattor	3:—
Nr 30	SBN. Ändringslista 2	3:—
Nr 31	Dynamisk vindlast	8:—
Nr 33	Glas i hisschaktdörr	2:50
Nr 34	VA-byggnorm	30:—

Planering

Nr 5	Scaft 1968: Riktlinjer för stadsplanering med hänsyn till trafiksäkerhet	10:—
	D:o engelsk version	10:—
Nr 13	Bilplatsbehov, del I	10:—
Nr 23	Bilplatsbehov, del II	25:—
	Nomogram	25:—
Nr 29	Handläggning av plan- och byggnadsärenden	15:—
Nr 37	Beteckningar-bestämmelser	15:—

Förteckning över rapporter:

Byggnade

Nr 10	FOU-behov för SBN	20:—
Planering		
Nr 1	OK raffinaderi	50:—
Nr 2	Mälar-Hjälmarområdet	10:—
Nr 3	Forskningskatalog över samhällsplanering 1960-65	35:—
Nr 4	Planering i kommunblock	25:—
Nr 5	Västkusten, del 1, 2, 3, 4, 5, och 6 à	5:—
Nr 6	Dalsland	40:—
Nr 7	Myndighetskatalog ¹	20:—
Nr 8	Kartor för över översiktlig samhällsplanering (SRA)	5:—

Dessutom utges "statens planverk aktuellt", information i plan- och byggnadsfrågor, med 6 nummer per år. Prenumeration 15:— per år; lösnummer 3:—.

Rekvistion och [abonnemang sker genom bokhandeln och

Skånsk Byggtjänst Malmö 040/709 55
Byggcentrum Göteborg 031/81 00 85
Svensk Byggtjänst Stockholm 08/24 28 60
Svenska Byggnadsing. Riksförbund
Stockholm 08/21 81 16
Norrlands Byggtjänst Umeå 090/12 59 10

*Upplysningar genom A Jansson,
08/54 09 40 ankn. 1231*

Omslag: Ur stadsplan för Rya 3^a m.fl. i Vallåkra kommun, Eglers Stadsplanebyrå AB 1964

Svenska Reproduktions AB, Sthlm 1970